Say "No" to Pass Books

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद
स्कूल शिक्षा विभाग, राजस्थान सरकार
सत्यमेव जयते

पाठ्य पुस्तकों के अध्ययन के आधार पर

प्रश्न बैंक
Question Bank

कक्षा – 10

संस्कृत

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद्, जयपुर (राजस्थान)

मुख्य संरक्षक

श्रीमान मदन दिलावर

कैबिनेट मंत्री, स्कूल शिक्षा, संस्कृत शिक्षा एवं पंचायती राज (राजस्थान सरकार)

संरक्षक

श्री नवीन जैन (आईएएस)

सचिव, स्कूल शिक्षा, भाषा एवं पुस्तकालय विभाग, राजस्थान सरकार, जयपुर

अविचल चतुर्वेदी (आईएएस)

राज्य परियोजना निदेशक एवं आयुक्त

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद् जयपुर

श्री आशीष मोदी (आईएएस)

निदेशक, माध्यमिक शिक्षा

बीकानेर, राजस्थान

मुख्य मार्गदर्शक

डॉ. अनिल कुमार पालीवाल

अतिरिक्त राज्य परियोजना निदेशक

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद् जयपुर

ज्योति ककवानी

अतिरिक्त राज्य परियोजना निदेशक

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद् जयपुर

संयोजक एवं मार्गदर्शक

श्रीमती उर्मिला चौधरी

उपनिदेशक, गुणवत्ता एवं प्रशिक्षण

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद् जयपुर

सहयोगकर्ता

रमेश चंद मान

सहायक निदेशक, राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद् जयपुर

लेखन

जगराम मीणा

वरिष्ठ अध्यापक, रा.उ.मा.वि. सुरसिंहपुरा, दूदू (राज.)

कक्षा - 10

विषय : संस्कृत

अनुक्रमणिका

खण्ड-(क)

1. अपठितावबोधनम् (एकः सरलः गद्यांशः) - 08 अंक

(1) एकपदेन उत्तरम्
(2) पूर्णवाक्येन उत्तरम्
(3) शीर्षकप्रदानम्
(4) अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम्

खण्ड-(ख)

2. रचनात्मकं कार्यम - 15 अंक

(1) अनुवादकार्यम् – हिन्दीभाषायाः वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः
(2) सङ्केताधारितम् औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रलेखनम्
(3) संकेताधारितं अथवा चित्राधारितं वार्तालाप लेखनम्
(4) घटनाक्रमस्य संयोजनम्

खण्ड-(ग)

3. अनुप्रयुक्त - व्याकरणम् - 25 अंक

(1) संधि प्रकरणम्
(2) समास प्रकरणम्
(3) कारकाणि – सामान्य परिचयः
(4) प्रत्ययाः आधारितं प्रश्नानि
(5) अव्यय पदानि सामान्य परिचय
(6) उपसर्गाः सामान्य परिचय
(7) शब्द–रूपाणिः
(8) धातु–रूपाणिः
(9) संख्याज्ञानम्

खण्ड-(घ)

4. पठितावबोधनम् - 32 अंक

(1) पाठ्यपुस्तकात् प्रश्नाः
(2) पाठ्यपुस्तकात् एकः गद्यांशः, पद्यांशः, नाट्यांशः
(3) पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सप्रसङ्ग भावार्थलेखनम्
(4) अन्वयलेखनम् रिक्तस्थान माध्यमेन
(5) प्रश्ननिर्माणम्
(6) पर्याय विलोमपद मेलनम्
(7) पाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयलेखनम्
(8) एकस्य गद्यपाठस्य हिन्दीभाषायां सारलेखनम्

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(क) खण्ड - अपठितावबोधनम्

(1) अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्मः। एकदा केनापि आवश्यक कार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्र द्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श। सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्ट्र्यात् पुत्रौ चपेटया प्रहत्य जगाद् - ''कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरूथः? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते।'' इति श्रुत्वा व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रो भयाकुलचित्तो नष्टः।

1. एक पदेन उत्तरत -
   - (अ) राजसिंहः कुत्र वसतिस्मः?
   - (ब) राजसिंहस्य भार्या नाम किम् आसीत?
   - (स) आवश्यक कार्येण भार्या बुद्धिमती कुत्र चलिता?
   - (द) बुद्धिमती गहनकानने किं ददर्शः?
2. पूर्णवाक्येन उत्तरम् -
   - (अ) देउलाख्यो ग्रामे कः वसति स्मः?
   - (ब) बुद्धिमती केन सह पितुर्गृहं प्रति चलिता?
   - (स) पुत्रद्वयो किं भक्षणाय कलहं कुरूथः?
3. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत् -
4. अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम् -
   - (अ) ''राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्मः।'' अस्मिन वाक्ये कर्तृपदं किम्?
   - (ब) गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श - अत्र विशेषण पद चयनम्?
   - (स) गहनकानने बुद्धिमती एकं व्याघ्रं ददर्शः - अत्र संज्ञा स्थाने सर्वनाम प्रयोग कुरुथः?
   - (द) दृष्ट्वा शब्दस्य पर्याय पदं चिनुत

2. संसारे अनेकाः ऋतवः भवन्ति, किन्तु भारतवर्षे षड्ऋतवः प्रमुखाः सन्ति। तासां नामानि वसन्तः, ग्रीष्मः, वर्षाः, शरद्, हेमन्तः, शिशिरः सन्ति। एतासु ऋतुषु वर्षतोः अति महत्वम् अस्ति यतो हि भारतदेशः एकः कृषिप्रधान देशः अस्ति। भारतवर्षस्य कृषकाः ग्रामेषु एव वसन्ति ते वर्षायां एवं निर्भराः भवन्ति। ग्रीष्मतापेन सन्तप्तोऽयं लोकः वर्षासमये सुखानुभवं करोति। कृषकाः बलीवर्दान् संमोज्य क्षेत्रकर्षणम् आरभन्ते। क्षेत्रेषु एव भूरि शस्यं प्रजायते। सुवृष्ट्या मानवस्य जीवनं निर्विघ्नं प्रचलति। फलं पुष्पं लता पादपादयः वनस्पतयः प्रसन्नताम् अभिव्यंजयन्ति। सायं समये गावः वनात् प्रतिनिवृत्य गोष्ठमुपगच्छन्ति। युवतमः वृक्षशाखाषु दोलानन्दम् अनुभवन्ति। ब्रजस्यमन्दिरेषु घराच्छटादर्शनम् सज्जा प्रारभ्यते वृन्दावने तु सर्वत्र रासलीला दर्शनं भवति।

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

1. एकपदेन उत्तरत –

(अ) भारतवर्षे कति ऋतव: प्रमुखा सन्ति?

(ब) कृषि प्रधान: क: देश: अस्ति?

(स) कृषका: कुत्र वसन्ति?

(द) भारतवर्षस्य कृषका: केषु वसन्ति?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(अ) षड्ऋतव: के सन्ति?

(ब) कृषका: कथं क्षेत्रकर्मणम् आरभन्ते?

(स) वृन्दावने कस्य दर्शनं भवति?

3. अस्यगद्यांशस्य उचितशीर्षकं लिखत।

4. अनुच्छेद आधारितं भाषिकं कार्यम् –

(अ) 'ग्रीष्मतापेन सन्तप्तोऽयं लोक: वर्षासमये सुखानुभवं करोति' अत्र कर्तृपदम् अस्ति ।

(ब) सुवृष्ट्या मानवस्य जीवनं निर्विघ्नं प्रचलति। अस्मिन वाक्ये विशेषणपदम् अस्ति।

(स) ''ते वर्षायां एव निर्भरा: सन्ति।'' अत्र 'ते' इति सर्वनामस्य संज्ञापदम् अस्ति।

(द) गद्यांशे ''दु:खानुभवम्'' इत्यस्य विलोमपदं चित्वा लिखत –

(3) भारतवर्ष: एक: महान देश: वर्तते। अस्मिन देशे अनेके प्रदेशा: सन्ति। तेषु प्रान्तेषु साम्प्रतं राजस्थानप्रदेश: एकं राज्यं वर्तते। अस्य प्रान्तस्य राजधानी जयपुरम् अस्ति। राजस्थान प्रदेशस्य एतादृश: विशेषता: सन्ति खलु अन्यत्र न लभन्ते। अस्य प्रदेशस्य भूमि: वीराणां वीरांगनानाञ्च जननी वर्तते। अत्र महाराणा प्रताप:, सांगा, दुर्गादास, मीरा, सदृशा: वीरा: समुत्पन्ना:। पद्मिनी पन्ना सदृश्य: वीरांगना: समुत्पन्ना:। अयं प्रदेश: न केवलं वीराणां भूमि: अपितु विदुषां जन्मस्थली कार्यस्थली च वर्तते। राजस्थानस्य राजधानी जयपुरं लघुकाशी मन्यते। अत्र संस्कृतस्य अनेके विद्वान्सा: अभवन। अस्मिनप्रदेशे अनेकानि दर्शनीय-स्थलानि सन्ति। अत्र बहव: पर्यटका: भ्रमणार्थम् आगच्छन्ति।

1. एक पदेन उत्तरम् –

(अ) राजस्थान प्रदेशस्य राजधानी कुत्र वर्तते?

(ब) लघुकाशी कं मन्यते?

(स) बहव: जना: किमर्थं जयपुरम् आगच्छन्ति ?

(द) क: वीर पुरुष: अस्मिन प्रदेशे समुत्पन्न:?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(अ) राजस्थानस्य भूमि: केषां जननी वर्तते?

(ब) राजस्थान प्रदेशे कस्य भाषायां अनेके विद्वान्स: वर्तते?

(स) का प्रमुखा वीरांगना: समुत्पन्ना:?

3. प्रस्तुत गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

4.( ) अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम् –

(अ) ''भारतवर्षः एकः महान् देशः वर्तते'' अत्र कर्तृपदम् अस्ति –

(ब) विद्वान्सः इति विशेष्यपदस्य विशेणपदं किं गद्यांशे –

(स) ''अस्मिन अनेके प्रदेशाः सन्ति।'' अत्र 'अस्मिन' सर्वनामस्थाने संज्ञापदं लिखत।

(द) 'अनेके' इत्यस्य पर्याय पदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।

(4) कालिदासः मेघदूतं रचितवान। मेघदूते मानसून विज्ञानस्य अद्भूतं वर्णनम् अस्ति। वर्षा समयः आषाढ़ मासात् आरम्भते। श्याममेघान् दृष्ट्वा सर्वेजनाः प्रसन्ना भवति। मयूराः नृत्यन्ति। मानसून मेघाः सर्वेषां जीवानां कष्टम् अपहरन्ति। मेघानां जलं वनस्पतिभ्यः पशु–पक्षिभ्यः किं वा सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः जीवनं प्रयच्छति। मेघजलेः भूमैः उर्वरा शक्तिः वर्धते। क्षेत्राणां सिञ्चनं भवति। गगने यदा–कदा इन्द्र धनुः अपि दृश्यते। वायुः शीतलः भवति। शुष्क भूमौ वर्षाया बिन्दवः पतन्ति। भूमे सुगन्धितं वाष्पं निर्गच्छन्ति। कदम्ब पुष्पाणि विकसन्ति। तेषु भ्रमरा गुञ्जन्ति। हरिणाः प्रसन्ना सन्तः इतस्ततः धावन्ति चातका जल बिन्दून गगने एव पिबन्ति। बलाकाः पंक्ति बद्ध्वा आकाशे उड्डयन्ते। मेघदूते मेघः विरहि यक्ष सन्देशं नेतुं प्रार्थते अत्र कालिदासः वायुमार्गस्य ज्ञानवर्धकं वर्णनं करोति।

1. एक पदेन उत्तरम् –

(अ) कालिदासः कं रचितवान्?

(ब) मेघदूते कस्य मासस्य वर्णनं वर्तते?

(स) इन्द्रधनुषः कुत्र दृश्यते?

(द) भ्रमराः कुत्र गुञ्जन्ति?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरम् –

(अ) वर्षासमयः कदा आरम्भते ?

(ब) मेघदूते कस्य अद्भूतं वर्णनम् अस्ति?

(स) पंक्ति बद्ध्वा आकाशे काः उड्डीयन्ते?

3. अस्य गद्यांशस्य उपर्युक्तं शीर्षकं लिखत?

4. अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम –

(अ) गद्यांशानुसारेण 'नृत्यन्ति' इति क्रियापदस्यकर्त्ताः कः?

(ब) ''भूमे सुगन्धितं वाष्पं निर्गच्छन्ति'' अत्र विशेषण पदं किम्?

(स) ''तेषु भ्रमरा गुञ्जन्ति'' अत्र तेषु सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(द) प्रसन्नाः पदस्य विलोमपदम् अलिखत्।

(5) वनस्य दृश्यम् समीपे एवैका नदी अपि वहति। एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यते तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं घुनोति। क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारूढः। तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः

वानर: सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुन: वृक्षोपरि आरोहति एवमेव वानरा: वारं वारं सिंह तुदन्ति। क्रुध: सिंह: इतस्तत: धावति, गर्जति पर किमपि कर्तुमसमर्थ: न एव तिष्ठति। वानरा: हसन्ति वृक्षोपरि च विविधा: पक्षिण: अपि सिंहस्य एतादृशीं दशां दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कर्वन्ति।

1. एक पदेन उत्तरत –
   (अ) सिंह केन विश्राम्यते?
   (ब) क: सिंहस्य पुच्छं घुनोति?
   (स) क: सुखेन विश्राम्यते?
   (द) कस्य उपरि विविधा: पक्षिण: कलरवं कुर्वन्ति?
2. पूर्णवाक्येन उत्तरत –
   (अ) क्रुध: सिंह कुत्र धावति स्म:?
   (ब) पक्षिण: किं दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति?
   (स) वनस्य समीपे एका का वहति?
3. अस्य गद्यांशस्य उचित शीर्षक लिखित –
4. अनुच्छेदारितं भाषिक कार्यम् –
   (अ) ''पक्षिण: हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति।'' अत्र क्रियापदं किम्।
   (ब) ''एक: सिंह: सुखेन विश्राम्यते'' अत्र विशेष्य पदं किम्?
   (स) ''सिंह: तं प्रहर्तुमिच्छति'' अत्र 'तम्' सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्।

(6) भारते गुरु शिष्य परम्परा प्राचीना वर्तते। गुरो: सन्निधौ अनेके महापुरुषा अभवन् अस्यां परम्परायाम् एक: प्रमुख: वर्तते समर्थगुरु रामदास शिववीरयो:। यथा विवेकानन्द: परमहंसस्य आशीर्वादेन स्व जिज्ञासाया: समाधान प्राप्य देशस्य प्रतिष्ठां पुन: स्थापितवान तथैव शिवाजी महाराज: गुरो: सान्निध्ये मार्गदर्शनं प्राप्य स्वराज्यस्य स्थापनां कृतवान। एतादृशानि अनेकानि उदाहरणानि भारते वर्तन्ते। वयमपि एतानि उदाहरणानि अनुसृत्य जीवने गुरो: महत्वं स्वीकृत्य स्वशिक्षकानां सम्मानं कूर्म:। गुरुं प्रति सम्मानं प्रकटयितुं भारते गुरुपूर्णिमोत्सव: शिक्षक: दिवसस्य च आयोजनं भवति। यथा विवेकानन्द: विश्वपटले भारतस्य श्रेष्ठतां स्वाचरेण कृत्यै: ज्ञानेन च स्थापितवान्। स: भारतीय ज्ञानं संस्कृतिं च श्रेष्ठतमां मन्यते स्म:। तथैव अनेके महापुरुषा: सन्ति ये विभिन्न प्रकारेण देशस्य गौरवं वर्धितवन्त:।

1. एक पदेन उत्तरत –
   (अ) भारते प्राचीना परम्परा क: वर्तते?
   (ब) विवेकानन्द: कस्य मार्गदर्शनं प्राप्तवान?
   (स) भारतदेशस्य श्रेष्ठतां क: स्थापितवान?
   (द) देशस्य गौरवं के वर्धितवन्त:?

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

2. पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(अ) शिवाजी स्वराज्यस्य स्थापना कथं कृतवान?

(ब) शिक्षक दिवसस्य आयोजनं कदा भवति?

(स) गुरुशिष्य परम्परायाः के के प्रसिद्धाः महापुरुषाः सन्ति?

3. गद्यांशस्य उपर्युक्तं शीर्षकं लिखत -

4. अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम् -

(अ) ''कुर्मः'' इति क्रियापदस्य कर्त्ता कः?

(ब) ''गुरोः सन्निधौ अनेके महापुरुषा अभवन्'' अस्मिन् वाक्ये विशेष्य पदं चिनुत -

(स) ''सः भारतीय संस्कृति श्रेष्ठतयां मन्यते स्म।''
अस्मिन वाक्ये 'सः' इति सर्वनाम पदस्य संज्ञा पदं किम् अस्ति?

(द) 'नवीना' इति पदस्य विलोमपदम् अस्ति -

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(ख) खण्ड : - रचनात्मक कार्यम्

1. अनुवाद कार्यम् - हिन्दीभाषाया: वाक्यानां संस्कृतभाषायां अनुवादः।

1. विद्यालय के पास गाँव है।
2. नगर के चारों और वृक्ष है।
3. हिमालय से गंगा निकलती है।
4. जल के बिना जीवन नहीं है।
5. राम संस्कृत पुस्तक पढ़ता है।
6. राम कलम से पत्र लिखता है।
7. लक्ष्मण गाँव से जयपुर जाता है।
8. विद्यालय के चारों और वृक्ष है।
9. मोहन को अध्ययन अच्छा लगता है।
10. राधा बस द्वारा विद्यालय जाती है।
11. विद्यालय के पास उपवन है।
12. कुएँ से पानी निकलता है।
13. कवियों में कालिदास श्रेष्ठ है।
14. वृक्ष के ऊपर बन्दर है।
15. बालक को फल अच्छा लगता है।
16. हनुमान जी को नमस्कार।
17. पेड़ से पता गिरता है।
18. पेड़ों से पत्ते गिरते हैं।
19. राम दशरथ का पुत्र है।
20. राम और श्याम दशरथ के पुत्र हैं।
21. पिता पुत्र को उपदेश देता है।
22. मुझे फल अच्छे लगते हैं।
23. विद्यालय के चारों ओर पानी है।
24. विद्या विनम्रता प्रदान करती है।
25. जननी और जन्मभूमि स्वर्ग से भी महान है।
26. कृष्ण के चारों ओर गोपियाँ हैं।
27. मोहन घर से विद्यालय जाता है।
28. गीता बस द्वार विद्यालय जाती है।
29. सज्जन दुर्जनों से डरते हैं।

30. सीता पुष्प सूँघती है।
31. राम दौड़ता हुआ गिर पड़ा।
32. रमेश पढ़ता है।
33. मैं पढ़ता हूँ।
34. तुम पुस्तक पढ़ते हो।
35. बालिका गेंद से खेलती है।
36. राम घोड़े से गिरता है।
37. सिंह वन में रहता है।
38. मैं घर में रहता हूँ।
39. तुम गेंद से खेलते हो।
40. हम सब पत्र लिखते हैं।
41. सीता ने पत्र लिखा।
42. राम को पढ़ना चाहिए।
43. तुम्हें पाठ पढ़ना चाहिए।
44. मोहन सोहन के साथ विद्यालय जाता है।
45. मेरी कक्षा में पचास छात्र हैं।
46. मुझे हमेशा पढ़ना चाहिए।
47. विद्यालय के पास अस्पताल है।
48. कृष्ण पैर से लँगड़ा है।
49. शिष्य गुरु के पास जाता है।
50. विशिष्ठ ज्ञान ही विज्ञान है।
51. गणेश सुबह पाँच बजे उठता है।
52. मैं राम के साथ पढ़ता हूँ।
53. वह मेरी कक्षा में पढ़ता है।
54. तुम माता के साथ जाते हो।
55. वृक्ष के ऊपर पक्षी है।
56. मैं सोहन के साथ पढ़ता हूँ।
57. सीता माता के साथ जाती है।
58. सज्जन दुर्जनों से डरते हैं।
59. राम फूल सूँघता है।
60. राम मोहन का भाई है।
61. बालक को रसगुल्ला अच्छा लगता है।

62. गाय दूध देती है।

63. छात्रा कलम से लिखती है।

64. विद्यालय के चारों ओर खेत है।

65. राम धीरे-धीरे विद्यालय जाता है।

66. मोहन विद्यालय की रक्षा करता है।

67. राधा भोजन पकाती है।

68. सीता फूल चुनती है।

69. हम दोनों जल पीते हैं।

70. बालक हाथ से खाना खाता है।

71. राम जोर से हँसता है।

72. गुरु शिष्य पर क्रोध करता है।

73. वह सज्जन पैर से लँगड़ा है।

74. बालिका माता के साथ विद्यालय जाती है।

75. विद्या विनय देती है।

76. वह देश के लिए धन देता है।

2. सङ्केताधारितम् औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रलेखनम्

1. भवान्। कृष्णकुमारः। भवतः विद्यालये वार्षिकोत्सवे संस्कृत नाटकस्य मञ्चनम् भविष्यति। तदर्थं स्व मित्रं नागराजः प्रति निमंत्रणपत्रं लिखितं मञ्जूषापद सहायतया लिखत।

अग्रजेभ्यः सांभरलेक, कुशली, मञ्चनम्, द्रष्टुम, नागराज, करिष्यामि, उत्साहवर्धनम्

रा. उ.मा.विद्यालय सुरसिंहपुरा

....

दिनांक : 29.12.2023

प्रिय मित्र ....

अत्र सर्वगतं कुशलम् अस्ति। भवान् अपि .... इति। अस्माकं विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवेः 'योगदिवस' इति नाटकस्य .... भविष्यति। अहं तस्मिन् नाटके रामदेवस्य अभिनयं ....। भवान् अवश्यमेव तत् .... आगच्छतु। मम अपि .... भविष्यति। सर्वेभ्यः .... मम प्रणामाञ्जलिः निवेद्यताम्। इति

भवतः मित्रम्

कृष्णकुमारः

दिनांक ....

(2) परीक्षायां सफलतायै स्वमित्रं प्रदीपकुमारं प्रति वर्धापन्नपत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तपदसहायतया पूरयित्वा लिखत।

सुहृद्वर्य, प्रणामं, जयपुरतः, कुशलं, वर्धापनं, एवमेव, परीक्षायाम् अधिगतवान्

....

दिनांक : 29.12.2023

अभिन्नहृदय ....।

सप्रेम नमस्ते।

अत्र .... तत्रास्तु । अद्यैव तव पत्रं प्राप्तम्। त्वं प्रथम-श्रेण्यां .... उत्तीर्य योग्यता-सूच्यां प्रामिं स्थानम् .... इति पठित्वा हर्षमनुभवामि। तव प्रयासः सर्वथा साधुवादार्हः। मम....... स्वीकरोतु। आशासे अग्रेऽपि.................... स्तुव्यप्रयासं करिस्यति।

स्वपितृभ्यां मम.................. निवेदय।

तव स्निग्धं मित्रम्

गिरीशः

अजमेर

दिनांक 29.12.2023

(3) भवान् राधिका। मातरं प्रति अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषा पद सहायतया लिखत।

अभिनयम्, मुख्यतिथि:, कुशलम्, अध्ययनम्, पितरम्, वार्षिकोत्सव, भवदीय:, सर्वेभ्य:।

....

दिनांक : 29.12.2023

पूजनीया: मातृचरणा:

नमो नम:। अत्र .... तत्रास्तु। मम विद्यालये .... आसीत्। तत्र अहम् एकम् .... कृतवान्। मन्त्रिमहोदय: .... रूपेण आगतवान्। मम .... सम्यक् चलति। गृहे .... नमो नम: अहं प्रणमामि।

....

....

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

3. चित्राधारितं वर्णनम् अथवा संकेताधारितं वार्तालापलेखनम्

1. मञ्जुषायां प्रदत्तपदैः 'शिशुलालनम्' इति विषये राम, लव मध्ये परस्परं वार्तालापं पूरयतु।

आवाम्, वन्दनायां, समुदाचारः, अहमपि, युज्यते, शरीर

लवः - भ्रातरावावां सोदर्यो।

रामः - समरूपः .... सन्निवेशः।

लवः - .... यमलौ।

रामः - सम्प्रति ....। किं नामधेयम्।

लवः - आर्यस्य .... लव इत्यात्मानं श्रावयामि।

कुशः - .... कुश इत्यात्मानं श्रावयामि।

रामः - अहो! उदात्तरम्य : ....।

2. मञ्जुषायां प्रदत्तपदै ''**जयपुर भ्रमणम्**'' इति विषये मित्रयोः परस्परं वार्तालापं परयतु -

जयपुरं, भ्रमणार्थम्, द्रश्यामः, कार्याक्रम, दशनीयम्, किमपि, कुत्र, हवामहल, भित्ति, गुलाबी

कोमलः - जीनू। श्वः भवान् .... गमिष्यति।

जीनूः - अहं श्वः .... गमिस्यामि।

कोमलः - तत्र............... कार्यं वर्तते? अथवा .... एव गच्छति।

जीनूः - कार्यं नास्ति, अहं तु .... सह भ्रमणार्थ गच्छामि।

कोमलः - दिल्ली कुत्र-कुत्र भ्रमणस्य .... अस्ति।

जीनूः - आमेर दुर्ग, जयगढ़ दुर्ग .... इत्यादय स्थाने।

कोमलः - जयपुर नगरं परितः .... अस्ति।

जीनूः - जयपुर .... सिटी नाम्ना प्रसिद्धः अस्ति।

3. मञ्जुषात् उचितानि पदानि ग्रहीत्वा 'धुम्रपान निवारणाय' इति विषये गुरुशिष्ययो: संवाद पुरयतु –

मया, प्रेरणीय, स्वास्थ्य, धुम्रपानं, तुभ्यं, अस्य, गन्तुम्, दुर्व्यसनस्य

मोहन: – गुरुवर:। अहं पश्यामि विद्यालये केचन छात्रा .... कुर्वन्ति।

गुरु: – वत्स! धुम्रपानं .... विनाशकारम् अस्ति।

मोहन: – गुरुवर! कोऽपि .... निवारणोपाय:।

गुरु: – पुत्र! जन जाग्रतिरेव .... दुर्वसनस्य निवारणोपाय।

मोहन: – गुरुवर! .... किं करणीयम्?

गुरु: – त्वया छात्रा .... यत् अस्माभि: धुम्रपानं न करणीयं।

गुरु: – वत्स! महत्त्वपूर्ण विषयोपरि वार्तां कर्तुं .... धन्यवादं ददामि।

4. 'योग दिवस' इति विषये पिता पुत्रयो: मध्ये परस्परं वार्तालापं।

कुर्वन्ति, आगच्छ, जूनमासस्य, कार्यक्रमा: शक्नोमि, अस्माकम्, योगदिवसे, अन्तर्राष्ट्रीययोगदिवस:

पुत्र: – भो पित:! .... 21 दिनांके क: दिवस: भवति?

पिता: – अरे! तस्मिन् दिनेतु .... भवति।

पुत्र: – योग दिवसे के .... भवन्ति?

पिता: – .... विश्वेजना: प्रणायामं व्यायामं च कुर्वन्ति।

पुत्र: – योगेन .... स्वास्थ्यं सम्यक भवति वा?

पिता: – आम्! ये योगं .... मे रूग्णा: न भवति।

पुत्र – तर्हि अहम् अपि योगं कर्तु .... वा

पिता – किमर्थ न .... आवां योगं करवाव।

5. मञ्जूषात गृहीत्वा पुत्रस्य अध्ययनविषये पितापुत्रयो: वार्तालापं पूरयतु –

अध्यापक: विषये, गणिते, व्यवस्थां, स्थानान्तरणम्, अध्ययनं, समीचीनं, काठिन्यम्

पिता – रमेश। तव .... कथं प्रचलति।

रमेश – हे पित:। अध्ययनं तु .... प्रचलति।

पिता – कोऽपि विषय: एतादृश: अस्ति यस्मिन त्वं .... अनुभवसि।

रमेशः - आम! .... मम स्थितिः सम्यक नास्ति। यतोहि अस्माकं विद्यालये इदानी गणितस्य............ नास्ति।

पिता - त्वं पूर्वं तु माम् अस्मिन् .... न उक्तवान्।

रमेशः - पूर्वं तु अध्यापक-महोदयः आसीत परं एकमासात् पूर्वमेव तस्य .... अन्यत्र अभवत्।

पिता - अस्तु। अहं तव कृते गृहे एव गणिताध्यापकस्य .... करिष्यामि।

रमेशः - धन्यवादाः।

6. द्वयौः मित्रयोः मध्ये वार्तालापं - मञ्जूषातः उपर्युक्तं पदानि चित्वा पूरयतु -

त्वं, मया, तत्र, कदा, अपश्य, गतमासे, अतिरमणीयः, अगच्छम्

गणेशः - सुरेश! ग्रीष्मावकाशे.................... कुत्र अगच्छः?

सुरेशः - गणेश! अहं ग्रीष्मावकाशे गोवा...................।

गणेशः - अहो .... सः प्रदेशः।

सुरेशः - आम .... गोवातटम् अपश्यम्।

गणेशः - किं त्वं गोपामन्दिरं न ....?

सुरेशः - .... सह मम जननी जनकः च आस्ताम्।

गणेशः - यूयं .... ततः आगच्छत?

सुरेशः - वयं .... एव आगच्छाम।

7. मञ्जूषातः उपयुक्त पदानि ग्रहीत्वा पिता-पुत्रयोः मध्ये वार्तालापं पूरयतु।

आगच्छामि, स्यूतम्, शतम्, करोषि, फलानि, पुस्तकम्, शीघ्रम्, आपणाम्

पिता - पुत्र! किं .... त्वम्?

पुत्र - .... पठामि, पितः।

पिता - पुत्र! .... गत्वा आगच्छसि किम्?

पुत्रः - पितः । .... लिखित्वा गच्छामि।

पिता - आपणतः .... आनय।

पुत्रः - .... रूप्यकाणि यच्छतु।

पिता - .... नीत्वां आपणं गच्छा।

पुत्र - .... अहं गत्वा शीघ्रम्।

4. घटनाक्रमस्य संयोजनम् (क्रमरहितानां षडवाक्यानां क्रमपूर्वकं संयोजनम्)

(1)

1. एकस्मिन ग्रामे राजसिंहः नाम राजपुत्र वसति स्मः।
2. अस्ति देउलाख्यो ग्रामः।
3. तस्य भार्या नाम बुद्धिमती आसीत।
4. सा व्याघ्रमागच्छन्नं दृष्ट्वा।
5. मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श।
6. राजसिंहस्य पितुः नाम कर्ण आसीत।

(2)

1. तयोः बलीवर्दयोः एक शरीरेण दुर्बलः आसीत।
2. कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्।
3. कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुदन् अवर्तत।
4. तथापि वृषः नोत्थितः।
5. स ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात।
6. क्रुधः कृषीवलः तमत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत्।

(3)

1. एकः सिंह सुखेन विश्राम्यति।
2. वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति।
3. एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति।
4. परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारूढः।
5. क्रुधः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति।
6. अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति।

(4)

1. किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्।
2. कश्चन् निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य।
3. महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः।
4. तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन्।
5. एकदा स पिता तनूजस्य रूग्णतामाकर्ण्य।
6. व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः।

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(5)

1. अन्ततः एकस्मिन् वटवृक्षात् मूले सः महाबोधम् अलभत्।
2. परं सः पूर्णशांतिं न अलभत्।
3. महात्मा बुधः एकस्यां रात्रौ गृहं त्यक्त्वा निर्गतः।
4. एकदा सः पञ्चमित्रैः सह षड्वर्षपर्यन्तम् अतपत्।
5. सः इतस्ततः वने अभ्रमत्।
6. तदारभ्यः सः बुद्धनाम्ना प्रख्यातः अभवत्।

(6)

1. सः वने एकं धटम् अपश्यत्।
2. एकः पिपासितः काकः आसीत।
3. घटे जलम् अल्पम् आसीत्।
4. जलं पीत्वा काकः ततः अगच्छत्।
5. तस्य मस्तिष्के एकः विचारः समागतः।
6. सः पाषाणखण्डानि घटे अक्षिपत्, जलं च उपरि आगतम्।

(7)

1. नद्याः तटे फलोपेतः आम्रवृक्षः आसीत।
2. मकरः वानरेण पतितानि मधुरफलानि आस्वाद्य अचिन्तयत्।
3. तस्य शाखायां वानरः वसति स्मः।
4. वानरः मकरस्य प्रयासं बुद्धि चातुर्येण विफलीकृतवान्।
5. एकदा एकः मकरः नद्यां वसति स्मः।
6. ''फलानि अतिमधुराणि'' अतः वानर हृदयं खादामि।

(8)

1. दारिद्रयस्य निवारणाय श्रीकृष्णः तस्मै ऐश्वर्यम् अभच्छत्।
2. बाल्यबन्धुः वासुदेवः तस्य आलिङ्गनम् अकरोत्।
3. सुदामा श्रीकृष्णस्य मित्रम् आसीत्।
4. सः श्रीकृष्ण दर्शनाय द्वारिकाम् अगच्छत्।
5. श्रीकृष्णः सुदाम्नः भार्यया प्रदत्तान् तण्डुलान् अखादत्।
6. द्वाररक्षकाः तं राजसभाम् अनयन्।

(9)

1. एकदा व्याधः अरण्ये मार्गभ्रष्टः अभवत्।
2. इत्यं व्याधः व्याघ्रात् स्वप्राणान् अरक्षत्।
3. भीतः व्याधः समीपे विधमानं वृक्षम आरूढ़वान।

4. स: प्रतिदिनम् अरण्ये आखेटं करोति स्म:।
5. तदा अकस्मात् कश्चन् व्याघ्र: व्याधस्य मार्गम् अवरूद्धवान्।
6. कस्मिंश्चित् अरण्ये कश्चन् व्याध: आसीत्।

(10)

1. एकदा माधवी ज्वरपीडित: अभवत्।
2. तस्या: माधवी नामक: पुत्री आसीत्।
3. माता स्वपुत्रीं माधवीं चिकित्सालयं नीतवती।
4. एकस्मिन ग्रामे एका माता निवसति स्म:।
5. ओषधं खादित्वा पुत्री नीरोग अभवत्।
6. चिकित्सक: माधवाय ओषधं दत्तवान।

(11)

1. सिंह: जले स्वप्रतिबिम्बं दृष्ट्वा तस्मिन कूपे अकूर्द्।
2. कस्मिश्चित वने एक: सिंह वसति स्म:।
3. स: प्रतिदिनं बहून् पशून् हत्वा खादति स्म:।
4. तदा चतुर: शशक: सिंह: कूपस्य समीपम् अनयत्
5. सर्वेपशव: विचारं कृत्वा प्रतिदिनं सिंहस्य पार्श्वे-भोजनार्थम् एकं पशुं प्रेषयितुं निश्चितवन्त:।
6. एकदा यदा शशकस्य क्रम: आगत:, तस्य विलम्बागमनेन सिंह: कुपित: जात:।

(12)

1. बक: कलशात् चञ्चवा क्षीरोदनं खादति।
2. बक: केवलं क्षीरोदनं पश्यति।
3. शृगाल: च केवलम् ईर्ष्यया पश्यति।
4. कुटिस्वभाव: शृगाल: स्थाल्यां बकाय क्षीरोदनं यच्छति।
5. एकस्मिन वने शृगाल: बक: च निवसत: स्म:।
6. बकस्य निमन्त्रेण शृगाल: प्रसन्न: अभवत्।

(ग) खण्ड अनुप्रयुक्त - व्याकरणम्

(प्रश्नाः - बहुविकल्पात्मकाः, रिक्तस्थानपूर्तिः, अतिलघूत्तरात्मकाः लघूत्तरात्मकाः)

(1) संधि-प्रकरणम्

1. संधि कतिधा भवति?
   (अ) एकधा (ब) द्विधा (स) त्रिधा (द) चर्तुथा (स)
2. सज्जनः अत्र संधिः वर्तते?
   (अ) अच् (ब) हल् (स) श्चुत्व (द) विसर्ग (स)
3. कस् + चित् = ...?
   (अ) कसचित् (ब) कश्चित् (स) कस्चीत् (द) कस्चित् (ब)
4. कृष्णः अत्र संधिः वर्तते?
   (अ) जश्त्व (ब) ष्टुत्व (स) चर्त्व (द) अच् (ब)
5. तत् + टीका : ....?
   (अ) तट्टीका (ब) तटीका (स) तटिका (द) तत्टीका (अ)
6. वागीशः अत्र संधिः वर्तते?
   (अ) श्चुत्व (ब) ष्टुत्व (स) चर्त्व (द) जश्त्व (द)
7. भिन्नं पदं वर्तते?
   (अ) षडाननः (ब) जगदीशः (स) सज्जनः (द) सुबन्तः (स)
8. लभ् + धः - अत्र शुद्धं पदं वर्तते?
   (अ) लब्धः (ब) लब्दः (स) लुब्धः (द) लबधः (अ)
9. दिग्गजः अत्र संधि विच्छेदं वर्तते?
   (अ) दिग्+गजः (ब) दिक्+गजः (स) दिग्+जः (द) दीक्+गजः (ब)
10. जगदीशः पदे संधि वर्तते?
   (अ) श्चुत्व (ब) ष्टुत्व (स) जश्त्व (द) चर्त्व (स)
11. वृक्षात्पतति अत्र संधि विच्छेदः भवति?
   (अ) वृक्षात्+पतति (ब) वृक्षत्+पतति (स) वृक्षाद्+पत्त (द) वृक्षाद्+पतति (द)
12. उद्+पन्नः अत्र शुद्धं पदंवर्तते?
   (अ) उद्पन्नः (ब) उद्न्नम् (स) उत्पन्नः (द) उत्पन्नम् (स)
13. सत्यं वद अत्र संधि वर्तते -
   (अ) चर्त्व (ब) अनुस्वार (स) जश्त्व (द) ष्टुत्व (ब)
14. त्वम् + अत्र = ...?
   (अ) त्वम् अत्र (ब) त्वमत्र (स) त्वत्र (द) तवमत्र् (ब)
15. प्रकृतिः + एव = ...?
   (अ) प्रकृति एव (ब) प्रकृतिमेव (स) प्रकृतिरेव (द) सर्वेः (स)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

16. सञ्चरणम् इत्यस्य संधि विच्छेदः?

(अ) सञ्च+चरणम् (ब) संच+रणम् (स) सञ्च+रणम् (द) सम्+चरणम् (द)

17. अस्मात्+नगरात् = ...?

(अ) अस्मानगरात् (ब) अस्मान्नगरात् (स) अस्मन्नगरात् (द) अस्मात्नगरात् (ब)

18. एक + ... = एकैकः रिक्तस्थाने भवति?

(अ) एकैः (ब) कैकः (स) एकः (द) एकक: (स)

19. यत्र+आस्ते = ... रिक्तस्थाने भवति?

(अ) यत्रास्ते (ब) यत्रस्ते (स) यत्रास्तः (द) यत्रास्ते (द)

20. इति+उक्त्वा अत्र संधि वर्तते।

(अ) अच् (ब) यण् (स) गुण (द) विसर्ग (ब)

21. इत्यात्मानम् इत्यस्य संधि विच्छेदं कुरु + ...।
22. द्वयोः+अपि इत्यत्र समस्तं पदं वर्तते ....।
23. न + उत्थितः इत्यत्र समस्तं पदं वर्तते ....।
24. गावश्च अत्र संधि वर्तते? ....।
25. न + अस्ति = ...।
26. अभि + आगतम् = ... ।
27. चोरः + अयम् = ...।
28. पदातिः + एव = ...।
29. शिशवः + तु = ...।
30. किञ्च संधिविच्छेदः कुरु = ...।
31. तत् + औषधम् इत्यत्रः संधियुक्त पदं = ...।
32. जगत् + ईशः इत्यत्रः संधियुक्त पदं = ...।
33. सत्यं वद - इत्यत्रः संधियुक्तं पदं किम् = ...।
34. इष्टः इत्यत्र संधि नामानि अलिखत् = ...।
35. 'खरि च' कस्ये संधे सूत्रम् अस्ति = ...।
36. संस्कृते हल् संधेः अपरं नाम किम् = ...।
37. बालोऽस्ति इत्यत्रः संधि वर्तते = ...।
38. सः + अत्र - इत्यत्रः संधियुक्तं पदं किम् = ...।
39. सः + गच्छति - इत्यत्रः संधियुक्तं पदं किम् = ...।
40. हरिः + त्राता - इत्यत्रः संधियुक्तं पदं किम् = ...।
41. दिगम्बरः इत्यस्य संधि विच्छेदं कुरु = ...।
42. उत्वसन्धेः एकम् उदाहरणम् अलिखत् = ...।
43. शिवोवन्धः इति शब्दे सन्धिः अस्ति = ...।
44. दिगम्बरः - .... + अम्बरः (दिग्/दिक्)
45. नीरोगः - .... + रोगः (निर्/ नीर्)

(2) समास-प्रकरणम्

1. उपग्रामम् अस्मिन् पदे समासः अस्ति।

(अ) तत्पुरुष (ब) अव्ययीभाव (स) बहुव्रीहि (द) द्वन्द्व (ब)

2. समीप, अभाव, पश्चात् - पदानाम् अर्थे समासः भवति।

(अ) अव्ययीभाव (ब) द्विगुः (स) बहुव्रीहिः (द) तत्पुरुषः (अ)

3. अव्ययपद प्रधानः समासः भवति।

(अ) तत्पुरुष (ब) कर्मधारय (स) द्विगु (द) अव्ययीभाव (द)

4. पश्चात् अर्थे कस्य अव्ययस्य प्रयोगः भवति?

(अ) अनु (ब) उप (स) निर् (द) प्रति.... (अ)

5. पूर्वपद प्रधानः समासः भवति।

(अ) तत्पुरुष (ब) कर्मधारय (स) अव्ययीभाव (द) द्विगु ..... (स)

6. उत्तरपद प्रधानः समासः भवति।

(अ) अव्ययीभाव (ब) तत्पुरुष (स) बहुव्रीहि (द) केवल.... (ब)

7. ग्रामगतः, हरित्रातः, शरणागतः - अत्र समास अस्ति।

(अ) अव्ययीभाव (ब) कर्मधारय (स) बहुव्रीहि (द) तत्पुरुष (द)

8. विशेषण-विशेष्य पद प्रधानः समासः भवति?

(अ) अव्ययीभाव (ब) कर्मधारय (स) तत्पुरुष (द) द्विगु (ब)

9. संख्यावाची पदे समासः भवति?

(अ) अव्ययीभाव (ब) कर्मधारय (स) तत्पुरुष (द) द्विगु (द)

10. उभयपदप्रधानः समासः भवति।

(अ) कर्मधारय (ब) द्विगु (स) द्वन्द्व (द) बहुव्रीहि (स)

11. पीताम्बरम्, महापुरुषः - पदे समासः।

(अ) तत्पुरुष (ब) कर्मधारय (स) बहुव्रीहि (द) द्विगु ...... (ब)

12. पीताम्बरः, दशाननः - पदे समासः।

(अ) कर्मधारय (ब) तत्पुरुष (स) बहुव्रीहि (द) द्वन्द्व (स)

13. पंचानां पात्राणां समाहारः - विग्रह वाक्ये समस्तपद -

(अ) पंचनापात्रम् (ब) पंचपत्रम् (स) पंचपात्रः (द) पंचपात्रम् (द)

14. नीलः कण्ठः यस्य सः अत्र समासः -

(अ) नीलकण्ठम् (ब) नीलकण्ठः (स) नीलम् कण्ठम् (द) सर्वेः .... (ब)

15. माता च पिता च - अत्र समस्तं पदम् -

(अ) माता-पिता (ब) मातापितरौ (स) पितरौ (द) मातापीता (स)

16. भयेन आकुलं चित्तम् यस्य सः। अत्र समस्तं पदम् –

(अ) भयकुलचित्तः (ब) भयाकुलचितः (स) भयकुलचितम् (द) भयकुलम् (ब)

17. भयंकराः अस्य विग्रह पदम् –

(अ) भय करोति इति (ब) भयकरोति इति (स) भयं करोति इति (द) सर्वेः (स)

18. निर्मक्षिकम् पदे समासः अस्ति।

(अ) अव्यययीभाव (ब) तत्पुरुष (स) कर्मधारय (द) द्विगु (अ)

19. शरीरस्थ पदस्य विग्रहः वाक्य किम्?

(अ) शरीरम् स्थिते (ब) शरीरे स्थितः (स) शरीराणि स्थित (द) शरीर स्थिते (ब)

20. रामः प्रतिदिनम् विद्यालयम् गच्छति – अस्मिने वाक्ये
कस्मिन पदे अव्ययीभाव समासः वर्तते = ...

21. शरणागतः इत्यस्य समासं नामानि अलिखत् = ...

22. अजौ पदस्य विग्रहम् कृत्वा समास नामानि
अलिखत् = ...

23. यमुनायाः समीपम् – विग्रह वाक्यस्य समस्तं पदं किम्। = ...

24. संस्कृते समास नामानि लिखत् = ...

25. द्वन्द्व समासस्य कति भेदाः भवन्ति? = ...

26. शिवकेशवौ इत्यस्य विग्रहं कृत्वा समास नामानि लिखत् = ...

27. द्वयोः रात्र्योः समाहारः – समस्तपदं निर्मित्वा समासस्य नामोल्लेखं कुरुत = ...

28. उपकृष्णम् – विग्रहं कृत्वा समास नामोल्लेख कुरुत = ...

29. 'घनश्यामः' – इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति।

30. उपगंगम् – इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति।

31. नीलोत्पलम् – इत्यस्य विग्रहः कृत्वा समास नामोल्लेख।

32. त्रिलोकी – इत्यस्य पदस्य समास नामोल्लेख कुरुत। = ...

33. बहुव्रीहि समासस्य केचन पञ्च उदाहरणाः लिखत् = ...

34. अव्ययपद प्रधानः समासः भवति। = ...

35. समाहार योगे कः समासः न भवति। = ...

36. 'यथाविधिः' इत्यत्र कः समासः? = ...

37. 'यथाशक्ति' इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति। = ...

38. 'सचक्रम' इत्यत्र कः समासः। = ...

39. 'निर्धनः' इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति।

40. कुत्सितः राजा–इत्यस्य समस्तं पदम्। = ...

(3) कारकाणि-सामान्यपरिचय:, उपपदविभक्तयश्च।

1. संस्कृते कति कारकाणि?

(अ) सप्त: (ब) षट् (स) पञ्च: (द) चत्वार: (ब)

2. संस्कृते कति विभक्तय:?

(अ) सप्त (ब) षट् (स) पञ्च: (द) चत्वार: (अ)

3. प्रथमा विभक्ति कस्मिन् कारके भवति?

(अ) करण कारके (ब) कर्मकारके (स) कर्त्ताकारके (द) अपादानकारके(स)

4. अत्र क: कारक: नास्ति?

(अ) कर्म कारक: (ब) अपादान कारक: (स) अधिकरण कारक: (द) सम्बन्ध कारक(द)

5. कर्म कारके विभक्ति भवति।

(अ) प्रथमा (ब) तृतीया (स) पंचमी (द) द्वितीया (द)

6. सह योगे विभक्ति: भवित।

(अ) तृतीया (ब) पंचमी (स) सप्तमी (द) प्रथमा (अ)

7. अक्षणा काण: - अत्र क: विभक्ति अस्ति?

(अ) प्रथमा (ब) तृतीया (स) पंचमी (द) सप्तमी (ब)

8. अभित:, परित:, योगे विभक्ति: भवति?

(अ) प्रथमा (ब) द्वितीया (स) तृतीया (द) पंचमी (ब)

9. नम:, स्वति, स्वाहा - योगे विभक्ति: भवति?

(अ) तृतीया (ब) द्वितीया (स) चतुर्थी (द) पंचमी (स)

10. अस्मात् नगराद् - अस्मिन पदे विभक्ति: अस्ति?

(अ) तृतीया (ब) षष्ठी (स) सप्तमी (द) पंचमी (द)

11. 'शेष' अर्थे विभक्ति: भवति?

(अ) पंचमी (ब) षष्ठी (स) सप्तमी (द) प्रथमा (ब)

12. 'अधिकरण' कारके विभक्ति: भवति?

(अ) षष्ठी (ब) सप्तमी (स) द्वितीया (द) प्रथमा (ब)

13. 'अपादान' अत्र विभक्ति: अस्ति।

(अ) प्रथमा (ब) तृतीया (स) पंचमी (द) सप्तमी (स)

14. 'उक्त कारके' विभक्ति भवति?

(अ) प्रथमा (ब) तृतीया (स) पंचमी (द) सप्तमी (अ)

15. राम: पुस्तकं पठति - अत्र । वाक्य अस्ति

(अ) कर्तृवाच्य (ब) कर्मवाच्य (स) भाववाच्य (द) सर्वे: (अ)

16. 'दुह् धातु' योगे विभक्ति भवति –

(अ) प्रथमा (ब) द्वितीया (स) तृतीया (द) पंचमी (ब)

17. सः जटाभिः तापसः प्रतीयते। अत्र कारकः?

(अ) कर्त्ता कारक (ब) कर्मकारक

(स) करण कारक (द) सम्प्रदान कारक (स)

18. भय योगे, ध्रुवम् योगे, जुगुप्सा–योगे कः विभक्ति भवति?

(अ) तृतीया (ब) द्वितीया (स) प्रथमा (द) पंचमी (द)

19. आधारस्य कः संज्ञा भवति?

(अ) सम्प्रदान (ब) अधिकरण (स) अपादान (द) सम्बन्ध (ब)

20. कोष्ठकेभ्यः शुद्धम् पदम् चित्वा अलिखत्

1. .... सह राधा ग्रामं गच्छति। (कृष्णं/कृष्णेन)
2. हरये ....। (नमः/नमानि)
3. पिता .... क्रुध्यति। (पुत्रात्/पुत्राय)
4. .... मोदकाः रोचन्ते। (बालकम्/बालकाय)
5. मोहनः .... जयपुरं गच्छति। (ग्रामेण/ग्रामात्)

21. राधा बसयानेन ग्रामात् जयपुरं गच्छति।

अत्र पंचमी कस्मिन् पदे अस्ति।

22. कारक नियमानुसारं निम्नलिखित वाक्याणि संशोधनीयानि।

अशुद्ध वाक्यानि		शुद्ध वाक्यानि
1. बालकाः ग्रामं गच्छति	–	
2. दुर्जनायधिक्	–	
3. नेत्रात् काणः	–	
4. क्रोशाय कुटिला नदी	–	
5. पुत्रं सह पिता गच्छति	–	
6. नगरस्य समया उपवनम् अस्ति	–	
7. गणेशं मोदकं रोचते।	–	
8. नृपः विप्रं गां ददाति।	–	
9. गुरुं नमस्करोति।	–	
10. अश्वाय पतति।	–	
11. गणेशं सह विद्यालयं गच्छति।	–	
12. वृक्षात् पत्राणि पततः।	–	
13. हिमालयेन गंगा प्रभवति।	–	

14. वृक्षम उपरि वानरे तिष्ठति। –

15. नगरस्य परितः वृक्षाः सन्ति। –

16. सः नृपात् धनं याचते। –

17. बालकः अध्यापकं प्रश्नं पृच्छति। –

18. अलं विवादम्। –

19. जलेन विना जीवनं नास्ति। –

20. रामः भिक्षुकं वस्त्राणि यच्छति –

23. रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत।

1. कच्छपः .... चलति। (उच्चै/ शनै)

2. गणेशाय .... (नमः/किल/खलु)

3. .... राजा तथा प्रजा। (एव/ यथा)

4. विद्यालयं .... मन्दिरम् अस्ति। (निकषा/परितः)

5. बालकः .... बिभेति। (सिहम्/सिंहात्)

24. कस्मिन् योगे तृतीया विभक्तिः भवति?

25. निर्धारण अर्थे विभक्तिः भवति।

26. तमप् प्रत्ययस्य प्रयोगः कस्मिन विभक्ते भवति?

27. भयवाची शब्दानां योगे विभक्तिः भवति?

28. उपपद विभक्ते प्रयोगः कस्मिन् पदानां योगे भवति?

29. आख्यातोपयोगे – योगे विभक्तिः भवति?

30. मातुः निलीयते कृष्णः – अत्र विभक्तिः अस्ति?

(4) प्रत्यया: आधारितं प्रश्नानि:

1. अनीयर् प्रत्यये अवशिष्य –
   (अ) अनीय (ब) अनाय (स) अनीयम् (द) अनय (अ)
2. भवनीयम् अत्र प्रत्यय: अस्ति?
   (अ) क्तवतु (ब) अनीय (स) अनीयर् (द) क्त्वा (स)
3. 'पठितव्यम्' शब्दे क: प्रत्यय?
   (अ) अनीयर् (ब) तव्य (स) शानच् (द) तव्यत् (द)
4. 'लिखितव्यानि' शब्दे क: प्रत्यय?
   (अ) तव्यत् (ब) तव्यानि (स) तवयत् (द) शानच् (अ)
5. ल्युट् प्रत्यये – अवशेष:?
   (अ) ल्यु (ब) यु (स) युट् (द) शतृ (ब)
6. शानच् प्रत्यये अवशेष:?
   (अ) आन् (ब) अन् (स) ल्यु (द) अन् (अ)
7. सेवमान: अस्मिन् पदे प्रत्यय: अस्ति?
   (अ) कानच् (ब) शानच् (स) क्तवतु: (द) शतृ (ब)
8. पठत् पदे प्रत्यय: अस्ति?
   (अ) क्तवतु (ब) क्त: (स) शतृ (द) शानच् (स)
9. कृति: अत्र प्रत्यय: अस्ति?
   (अ) क्तिन् (ब) क्त: (स) क्तवतु (द) शतृ (अ)
10. ल्युट् प्रत्ययस्य उदाहरणम् अस्ति?
    (अ) कृति: (ब) पठितव्य: (स) पठनम् (द) पठितवान् (स)
11. कर्त्ता अस्मिन् पदे प्रत्यय: अस्ति?
    (अ) क्त: (ब) क्तवतु (स) तृच् (द) ल्युट् (स)
12. उगितश्च् सूत्रेण प्रत्यय भवति?
    (अ) टाप् (ब) ङीप् (स) चाप् (द) ल्युट् (ब)
13. स्त्री प्रत्यय: अस्ति?
    (अ) शानच् (ब) अनीयर् (स) ल्युट् (द) टाप् (द)
14. अजा इत्यत्र प्रत्यय अस्ति?
    (अ) तृच (ब) तल् (स) टाप् (द) शतृ (स)
15. कस्य प्रत्ययस्य प्रयोग: भाव अर्थे भवति?
    (अ) तृच् (ब) टाप् (स) शतृ (द) तल् (द)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

16. जनता, देवता – अस्मिन् पदे प्रत्यय अस्ति?

(अ) तल (ब) तृच् (स) शतृ (द) टाप् (अ)

17. ऋकारान्त धातुनां प्रयोगे प्रत्यय भवति?

(अ) टाप् (ब) ङीप् (स) तृच् (द) मतुप् (ब)

18. गोमान् पदे प्रत्यय भवति?

(अ) टाप् (ब) ल्युट् (स) मतुप् (द) शतृ (स)

19. दाक्षि + ई = ...।

(अ) दाक्षि (ब) दाक्षी (स) दक्षी (द) दाक्षः (ब)

20. डीष् प्रत्ययस्य उदाहरणम् अस्ति?

(अ) स्त्री (ब) बालिका (स) गौरी (द) धेनू (स)

21. इदं गीतं श्रवणीयम्। अत्र प्रत्यय अस्ति?

(अ) अनीय (ब) अनीयर् (स) यम् (द) श्रवण (ब)

22. दुष्टाः जनाः ....। (हन्ता/ हन्तव्याः)

23. .... धावकः मार्गे अपतत्। (धाव+शतृ)

24. अहं .... न खादामि। (गम् + शतृ)

25. सदा .... भव। (समाज + ठक)

26. वचने का **दरिद्रता।** (टाप्/तल)

27. **राधा** पुस्तिका पठति (टाप्/तल)

28. अजादिगण प्रयोगे प्रत्यय भवति?

29. तस्य भावः अस्मिन् अर्थे प्रत्यय भवति?

30. 'ल्युट् प्रत्यये' यु स्थाने आदेशः भवति?

31. 'चाहिए अर्थे' कस्य प्रत्ययस्य प्रयोगः भवति?

32. धातु अर्थे कस्य प्रत्ययानां प्रयोग भवति?

33. प्रत्यायानां मुख्यतया कति भेदाः भवन्ति?

34. सेव धातु आत्मनेपदी वा परस्मैपदी?

35. 'करने वाला' अर्थे प्रत्ययः भवति?

(5) अव्ययपदानि सामान्य परिचयम्

1. रामः कदापि असत्यं न वदति – अत्र अव्यय पदम्?

(अ) कदा	(ब) अपि	(स) कदापि	(द) अ, ब	(द)

2. पुरिका नीच्चै पतति – अत्र अव्यय पदम् अस्ति?

(अ) पुरिका	(ब) नीच्चै	(स) पतति	(द) सर्वे:	(ब)

3. उभयतः, परितः, सर्वतः अव्यायानां प्रयोगे विभक्ति?

(अ) प्रथमा	(ब) तृतीया	(स) द्वितीया	(द) पंचमी	(स)

4. सह, साकम्, सार्धम् – अव्यायानां प्रयोगे विभक्ति ?

(अ) द्वितीया	(ब) तृतीया	(स) पंचमी	(द) सप्तमी	(ब)

5. नाना, विना – अव्यायानां प्रयोगे विभक्ति ?

(अ) प्रथमा	(ब) षष्ठी	(स) सप्तमी	(द) पंचमी	(द)

6. अविकारी शब्दानां कथ्यते?

(अ) धातुः	(ब) प्रत्ययः	(स) अव्यय	(द) उपसर्ग	(स)

7. यदा अहं गमिष्यामि तदा सा अत्र आगमिष्यति।
   अस्मिन् वाक्ये कति अव्यय पदानि सन्ति?
8. तदैव, कदापि, सहसैव – अत्र कति अव्यय पदानि?
9. नूनम् अहम् उत्तीर्णं भविष्यामि – अत्र अव्यय पदम्।
10. अहं स्वः बसयानेन जयपुरं गमिस्यामि। अत्र अव्यय पदं किम्?
11. बालकाः कक्षायां तूष्णीम् तिष्ठन्ति। अत्र अव्यय पदम्।
12. किम् अत्र वासेन मे प्रयोजम्। अत्र अव्यय पदम्
13. अव्ययपदं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत् –
    1. त्वं भ्रमणाय .... गमिष्यसि। (श्वः/एव)
    2. विद्यालयम् .... उद्यानम् अस्ति। (उभयतः/सहसा)
    3. ईश्वरः .... व्यापकः अस्ति। (उपरि/सर्वत्र)
    4. सः रामेण सह .... वनं गतवान्। (एकदा/बहिः)
    5. मन्दिरस्य .... स्वर्णकलशः स्यापितः अस्ति। (बहिः/उपरि)
    6. परिश्रमम् .... सुखं वास्ति। (सहित्/विना)
    7. वर्षाकाले .... जलोपप्लवः भवति। (सर्वत्र/विना)
    8. आकाशे .... मेघाः सन्ति। (अत्र/तत्र/अधुना)
    9. यत्र-तत्र वृक्षाः सन्ति .... हरीतिमा वर्तते। (उच्चै/तत्र)
    10. भोः कोलाहलं .... कुरुत। (मा/उपरि)

14. मञ्जूषात् उचितं पदं चित्वा, अलिखत्।

तत्र, श्वः, निकषा, नमः, सदा, अपि, यदा-कदा, नीच्चै, शनैः, ऋते

1. अहम् .... ग्रामं गच्छामि।
2. विद्यालये .... वनमहोत्सवः मन्यते।
3. .... समयस्य सदुपयोगः करणीय।
4. योजकः .... दुर्लभः।
5. .... मंगलवासरः अस्ति।
6. विद्यालयं .... मन्दिरम् अस्ति।
7. गणेशाय................।
8. पूरिका .... पतति।
9. कच्छपः .... चलति।
10. .... ज्ञानात् न मुक्तिः।

(6) उपसर्गाः - सामान्य परिचयम्

1. संस्कृते कति उपसर्गाः भवन्ति?
   (अ) विंशति (ब) एकविंशति (स) द्वाविंशति (द) त्रिंशत् (स)
2. उपसर्गानां प्रयोगः धातोः ....?
   (अ) पश्चात् (ब) पूर्वम् (स) उपरि (द) अन्तः (ब)
3. उपसर्ग माध्यमेन धातोः अर्थ ....?
   (अ) परिवर्तनम् (ब) अपवर्तनम् (स) उपवर्तनम् (द) समवर्तनम् (अ)
4. निश्चलः अत्र प्रत्ययः अस्ति?
   (अ) निस् (ब) निश (स) निश् (द) निर् (अ)
5. जनरहितम् स्थानम् ....?
   (अ) निर्धनः (ब) निर्जनम् (स) निर्गमनम् (द) निर्वाणः (ब)
6. निर् उपसर्ग रहितम् अस्ति?
   (अ) निर्गच्छति (ब) निर्यात् (स) दुर्गन्धः (द) निर्णयः (स)
7. पर्यन्तम्/ न्यूनम् कस्य उपसर्गस्य अर्थ भवति?
   (अ) आङ् (ब) निर् (स) निस् (द) अप (अ)
8. नावसीदति अस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति?
   (अ) अप (ब) अव (स) आङ् (द) निर् (ब)
9. उत्कण्ठा अस्मिन् पदे उपसर्गः?
   (अ) उत् (ब) अव (स) उप (द) उद् (द)
10. अध्यक्षः अस्मिन् पदे उपसर्गः ?
    (अ) आ (ब) आङ् (स) अधि (द) निर् (स)
11. 'निस्' उपसर्ग युक्तं शब्दः कः अस्ति?
    (अ) निर्वेदः (ब) निर्धनः (स) नियमः (द) निष्प्राणः (द)
12. आङ् उपसर्ग युक्तं पदम् अस्ति?
    (अ) अध्येताः (ब) अधिकारः (स) आधारः (द) अवसीधति (स)
13. उपसर्गाणां धातूनां च योगेन सार्थकशब्दरचनां कुरुत।

	उपसर्ग		धातु	=	
1.	उद्	+	स्था	=	....
2.	निर्	+	गम्	=	....
3.	अधि	+	कृ	=	....
4.	आङ्	+	हृ	=	....

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

5.	उद्	+	पत्	=	....
6.	दुर्	+	लभ्	=	....
7.	आङ्	+	धा	=	....
8.	निर् आ	+	कृ	=	....
9.	अधि	+	शी	=	....
10.	आङ्	+	गम्	=	....

14. दुर् उपसर्गयुक्तं पदं लिखत्।
15. उद् उपसर्गयुक्तं पदं लिखत्।
16. अधि उपसर्गयुक्तं पदं लिखत्।
17. निर् उपसर्ग युक्तं पदं लिखत्।
18. निस् उपसर्गयुक्तं पदं लिखत्।
19. पृथकं कृत्वा लिखत् - निर्बलः, आगमनम्, आनयति।
20. पृथकं कृत्वा लिखत् - उत्तिष्ठतु, निर्गच्छति।

(7) शब्दरूपाणि:

1. संस्कृते कति वचनानि?

(अ) एक: (ब) द्वौ (स) त्रय: (द) चत्वार: (स)

2. विभक्त्य: कति भवन्ति?

(अ) सप्त: (ब) चत्वार: (स) पञ्च: (द) षड् (अ)

3. तृतीया विभक्ति कस्मिन् पदे अस्ति?

(अ) छात्रम् (ब) छात्रेण (स) छात्रेषु (द) छात्रा (ब)

4. हरि शब्दस्य प्रथमा बहुवचम्?

(अ) हरि: (ब) हरिम् (स) हरय: (द) हरये (स)

5. पिता शब्दे विभक्ति: अस्ति?

(अ) तृतीया (ब) पंचमी (स) सप्तमी (द) प्रथमा (द)

6. 'गोभि:' अस्मिन् पदे वचनम् अस्ति?

(अ) एकवचनम् (ब) बहुवचनम् (स) द्विवचनम् (द) सर्वे: (ब)

7. 'गुरु शब्दस्य' प्रथमा द्विवचनस्य रुपम् अस्ति?

(अ) गुरु: (ब) गुरुन् (स) गुरुणा (द) गुरुम् (अ)

8. 'नद्याम्' अत्र विभक्ति: अस्ति?

(अ) सप्तमी (ब) षष्ठी (स) पंचमी (द) तृतीया (अ)

9. 'वधू' शब्दस्य तृतीया एकवचम् –

(अ) वधवा (ब) वधूम् (स) वध्वा (द) वधू: (स)

10. 'अहम्' अत्र क: पुरुष:?

(अ) प्रथम पुरुष (ब) उत्तमपुरुष (स) मध्यमपुरुष (द) सर्वे: (ब)

11. 'मम' अत्र विभक्ति: अस्ति।

(अ) तृतीया (ब) पंचमी (स) सप्तमी (द) षष्ठी (द)

12. 'युष्मद्' पदे क: पुरुष:?

(अ) प्रथम पुरुष (ब) मध्यम पुरुष (स) उत्तम पुरुष (द) सर्वे: (ब)

13. 'त्वम्' अत्र विभक्ति: अस्ति।

(अ) प्रथमा (ब) द्वितीया (स) तृतीया (द) पंचमी (अ)

14. 'अस्मद्' शब्दस्य तृतीया एकवचनस्य रूपम् अस्ति।

(अ) माम् (ब) मत (स) मयि (द) मया (द)

15. 'केन' अत्र क: विभक्ति:?

(अ) प्रथमा (ब) तृतीया (स) षष्ठी (द) सप्तमी (ब)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

16. 'किम्' शब्दस्य सप्तमी एकवचनम् –

(अ) कस्य (ब) कस्मात् (स) कस्मिन् (द) केषु (स)

17. 'सर्वाणि' अत्र वचनम् अस्ति।

(अ) एकवचनम् (ब) बहुवचनम् (स) द्विवचनम् (द) सर्वे: (ब)

18. 'सर्वा' – अत्र विभक्ति: अस्ति?

(अ) प्रथमा (ब) द्वितीया (स) तृतीया (द) पंचमी (अ)

19. 'किम्' शब्दस्य सप्तमी एकवचने (स्त्री.) रूपं भविष्यति –

(अ) कस्मिन् (ब) कस्मात् (स) कस्या: (द) कस्याम् (द)

20. 'वधू' शब्दस्य सप्तमी एकवचने रूपं भविष्यति –

(अ) वध्वा: (ब) वध्वै (स) वध्वाम् (द) वध्वा (स)

21. अहं .... सेवां करोमि।

(अ) गुरुम् (ब) गुरो: (स) गुरुणा (द) गुरवे (ब)

22. .... बालका: गृहं गच्छन्ति –

(अ) एते (ब) एष: (स) एता: (द) एतानि (अ)

23. .... बालका: गच्छन्ति –

(अ) तौ (ब) स: (स) ते (द) इदम् (स)

24. ते .... स्त्रीणां पुत्रा: आसन् –

(अ) तासाम् (ब) तस्य (स) ताभ्य: (द) तेषाम् (अ)

25. वसन्ते .... पुष्पाणि विकसन्ति –

(अ) सर्वे (ब) सर्वान् (स) सर्वस्मिन् (द) सर्वाणि (द)

26. विभक्तिप्रयोगेण रिक्तस्थानानि पूरयत।

1. बालक: .... सह ग्रामं गच्छति। (पितृ)
2. कृष्ण: .... दुग्धं दोग्धि। (गो)
3. जना: .... आशीर्वादं यच्छन्ति। (वधू)
4. राधा .... पत्रं लिखति। (हस्त)
5. मम उपरि .... कृपा अस्ति। (हरि)

27. निम्न पदानां विभक्ति-वचनं-लिखत् –

पद –	विभक्ति	वचन
1. वध्वाम्	....	....
2. रामै:	....	....
3. मम	....	....

4.	येषाम्	....	....
5.	सर्वा	....	....
6.	सर्वाणि	....	....
7.	कस्मात्	....	....
8.	नद्याम्	....	....
9.	नदीनाम्	....	....
10.	हरौ	....	....

28. 'छात्र' शब्दस्य तृतीया बहुवचने रूपम् ....
29. हरिशब्दस्य प्रथमा बहुवचने रूपम् ....
30. पितृशब्दस्य सप्तमी बहुवचने रूपम् ....
31. गौशब्दस्य पञ्चमी एकवचने रूपम् ....
32. नदीशब्दस्य षष्ठी एकवचने रूपम् ....
33. सर्वशब्दस्य प्रथमा बहुवचने रूपम् (स्त्री.) ....
34. तत्शब्दस्य तृतीयाएकवचने रूपम् (नपु.) ....
35. किम्शब्दस्य पंचमी एकवचने रूपम् (स्त्री.) ....

(8) धातु रूपाणि:

1. संस्कृते मुख्यतय: कति लकारा:?

(अ) चत्वार: (ब) पञ्च: (स) सप्त: (द) दशम् (ब)

2. लकारप्रयोगे कति पुरुषा: भवन्ति?

(अ) त्रय: (ब) चत्वार (स) पञ्च: (द) सप्त (अ)

3. भू धातु: वर्तते –

(अ) परस्मैपदी (ब) आत्मनेपदी (स) उभयपदी (द) सर्वे (अ)

4. सेव धातु: वर्तते –

(अ) परस्मैपदी (ब) आत्मनेपदी (स) उभयपदी (द) सर्वे (ब)

5. 'भू' धातो: लट्लकारस्य मध्यमपुरुष एकवचने रूपम् –

(अ) भवति (ब) भवामि (स) भवसि (द) भवत् (स)

6. 'गम्' धातो: लङ्लकारस्य प्रथमपुरुष एकवचने रूपम् –

(अ) अगच्छन् (ब) अगच्छत् (स) अगच्छ (द) गच्छेत् (ब)

7. 'गछेम' अस्मिन् पदे क: पुरुष:?

(अ) प्रथम पुरुष (ब) मध्यम पुरुष (स) उत्तम पुरुष (द) सर्वे (स)

8. 'इच्छति' अत्र धातु: क: वर्तते?

(अ) इस् (ब) इश् (स) इत् (द) इष् (द)

9. भयवाचक: धातु वर्तते –

(अ) भी (ब) दा (स) सेव (द) कृ (अ)

10. 'ददाति' अस्मिन् पदे क: लकार: वर्तते –

(अ) लोट् (ब) लट् (स) लङ् (द) लृट् (ब)

11. 'नर्तिष्यसि' अत्र क: लकार: –

(अ) लट् (ब) लोट (स) लङ् (द) लृट् (द)

12. लिख् धातो: विधिलिङ्गलकारस्य रूपम् अस्ति –

(अ) लिखति (ब) लिखसि (स) अलिखत् (द) लिखेत् (द)

13. सेवसे अत्र क: लकार: वर्तते?

(अ) लोट (ब) लट् (स) लङ् (द) लृट् (ब)

14. 'सेवेरन्' अत्र क: लकार: वर्तते?

(अ) लट् (ब) लोट् (स) लङ् (द) विधिलिङ्ग (द)

15. 'अकरोत्' अत्र क: लकार: वर्तते?

(अ) लङ् (ब) लट् (स) लोट् (द) लृट् (अ)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

16. 'सर्वाणि' पदे कः पुरुषः?

(अ) उत्तमपुरुष (ब) प्रथमपुरुष (स) मध्यम् पुरुष (द) सर्वे (ब)

17. धातु प्रयोगेण रिक्तस्थानानि पूरयत –

1. रामः कलमेन पत्रं .... (लिख् + लट्)
2. तव् अवलोक्य शृंगालः .... (चिन्त् + लङ्)
3. सः त्वं च विद्यालयं .... (गम् + लट्)
4. अहं त्वं च विद्यालयं .... (गम् + लृट्)
5. कृष्णः श्वः लेखं .... (लिख् + लङ्)
6. शिष्यः विद्यालये ज्ञानं .... (लभ् + लट्)
7. देवाः प्रजापतिं .... (प्रच्छ् + लट्)
8. मोहनः बसयानात् जयपुरं .... (गम् + लृट्)

18. निम्न पदानां लकार – पुरुष – वचनं लिखत –

	पद	–	लकार	पुरुष	वचन
1.	गच्छति	–	....	....	....
2.	गच्छथः	–	....	....	....
3.	अगच्छत्	–	....	....	....
4.	भविष्यति	–	....	....	....
5.	इच्छेत्	–	....	....	....
6.	हनिष्यति	–	....	....	....
7.	ददति	–	....	....	....
8.	करोषि	–	....	....	....
9.	त्यजति	–	....	....	....
10.	क्रिडेत्	–	....	....	....
11.	पृच्छानि	–	....	....	....
12.	सेवावहे	–	....	....	....
13.	लभामहे	–	....	....	....
14.	नृत्यावः	–	....	....	....
15.	अगच्छत्	–	....	....	....
16.	नृत्यानि	–	....	....	....
17.	प्रक्ष्यति	–	....	....	....
18.	नृत्येव	–	....	....	....

19. सेवे – ....

20. त्यक्षति – ....

19. निम्नलिखित धातूनां यथानिर्दिष्टं रूपाणि लिखत –

1. इष् (लङ्लकारस्य उत्तमपुरुषे) – ....

2. प्रच्छ् (लोटलकारस्य प्रथमपुरुषे) – ....

3. हन् (लट्लकारस्य मध्यमपुरुषे) – ....

4. दा (लृट्लकारस्य प्रथमपुरुषे) – ....

5. सेव (लट्लकारस्य प्रथमपुरुषे) – ....

20. निम्नलिखितानां क्रियापदानां धातुः लिखत –

क्रियापदम	–	धातुः
1. भवति	–	....
2. गच्छति	–	....
3. इच्छति	–	....
4. ऐच्छत्	–	....
5. पृच्छति	–	....
6. प्रक्ष्यति	–	....
7. अलिखत्	–	....
8. अहन्	–	....
9. ददाति	–	....
10. जायते	–	....

(9) संख्याज्ञानम्ः

1. संख्यावाचक शब्दानां प्रयोगः भवति?

(अ) विशेषण रूपेण (ब) विशेष्य रूपेण

(स) उपसर्ग रूपेण (द) अव्यय रूपेण (अ)

2. अस्माकं गृहे .... (18) सदस्याः।

(अ) पञ्चदश (ब) षोडश (स) अष्टादश (द) नवदश (स)

3. मम विद्यालये .... (19) प्रकोष्ठाः।

(अ) विंशति (ब) एकविंशति (स) एकोनविंशति (द) एकादश (स)

4. 2024 इत्यस्य संस्कृत रूपं भवति।

(अ) चर्तुविंशत्याधिकद्विशतम् (ब) एकविंशत्याधिकशतम्

(स) एकविंशतिशतम् (द) एकविंशतिद्विशतम् (अ)

5. निम्न संस्कृत शब्दान् अंकेषु लिखत।

1. द्विशतम्	–	6. नवाधिकशतम्	–
2. सहस्त्रम्	–	7. पञ्चविंशत्यधिकशतम्	–
3. द्विसहस्त्रम्	–	8. चतुः शतम्	–
4. त्रिशतम्	–	9. द्विसहस्त्रम्	–
5. द्विशतम्	–	10. त्रिशतम्	–

6. निम्न अंकान् संस्कृतेषु लिखत।

1.	105	–	6.	250	–	11.	382	–
2.	150	–	7.	260	–	12.	401	–
3.	185	–	8.	280	–	13.	508	–
4.	190	–	9.	310	–	14.	480	–
5.	205	–	10.	340	–	15.	488	–

कक्षा–10 (संस्कृत)

खण्ड - घ - पठितावबोधनम् (सत्र 2023–24)

(1) पाठ्यपुस्तकात् बहुविकल्पात्मक प्रश्नाः

1. 'शुचिपर्यावरणम्' इति पाठस्य लेखकः कः?
   (अ) जगन्नाथः (ब) हरिदत्त शर्मा (स) प्रभाकर शास्त्री (द) कलानाथ शास्त्री (स)
2. कुत्र दुर्वहम् जीवितम्?
   (अ) महानगरमध्ये (ब) ग्रामे (स) कान्तारे (द) कोऽपि न (अ)
3. कज्जलमलिनं धूमं किं मुञ्चति?
   (अ) ललितलतानाम् (ब) शतशकटीयानम् (स) अशुद्धय (द) वाष्पयानमाला (ब)
4. दुर्वहमत्र जीवितं जातं प्रकृतिरेव शरणम्।
   (अ) दुष्करम् (ब) जातम् (स) कालायासचक्रम (द) वक्रम (अ)
5. 'शुचि पर्यावरणम्' इति पाठः कुतः संकलितः?
   (अ) महाभारततः (ब) लसल्लतिकातः (स) रघुवंशतः (द) रामायणतः (ब)
6. कुत्सि वस्तुमिश्रितं किं जातम्?
   (अ) कूपम् (ब) भक्ष्यम् (स) जलम् (द) वायुमण्डलम् (ब)
7. का रसालं मिलिता?
   (अ) नवमालिका (ब) चटका (स) भ्रमरपंक्तिः (द) कुसुमावलिः (अ)
8. अद्य धरातलं कीदृशं जातम्?
   (अ) समलम् (ब) पवित्रम् (स) शुद्धम् (द) निर्मलम् (अ)
9. केषां माला रमणीया?
   (अ) रूप्यकाणाम् (ब) मौक्तिकानाम् (स) ललितलतानाम् (द) पुष्पाणाम् (स)
10. 'बुद्धिर्बलवती सदा' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् संकलितः?
    (अ) रामायणतः (ब) कथाग्रन्थात् (स) शुकसप्ततेः (द) कुतोऽपि नः (स)
11. राजसिंहः पत्न्याः नाम किं आसीत्?
    (अ) वासवदत्ता (ब) शकुन्तला (स) बुद्धिमती (द) वसुमति (स)
12. राजपुत्रः नाम किम् आसीत्?
    (अ) कृष्णचन्द्रः (ब) राजचन्द्रः (स) राजसिंहः (द) श्रीचन्द्रः (स)
13. व्याघ्रं कुत्र ददर्श?
    (अ) पर्वते (ब) गुहायाम् (स) उपवने (द) गहनकानने (द)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

14. वृषभः कुत्र पपात?
(अ) क्षेत्रे (ब) उपवने (स) पर्वते (द) गुहायाम् (अ)

15. भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कः हसति?
(अ) राजसिंहः (ब) मृगः (स) श्रृगालः (द) बुद्धिमती (स)

16. राजसिंह कस्मिन् ग्रामे वसति स्म?
(अ) राजपुरे (ब) प्रयागे (स) देउलाख्ये (द) कामाख्ये (स)

17. किं दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती?
(अ) सूकरं (ब) जम्बुकं (स) चित्रकं (द) व्याघ्रं (द)

18. यामिनी भयात् कया विमुक्ता?
(अ) पराक्रमेण (ब) धनेन (स) निजबुद्धया (द) बलेन (स)

19. 'शिशुलालनम्' इति पाठस्य रचयिता कः?
(अ) नारायण पण्डितः (ब) श्रीधर भास्करः (स) पं. विष्णु शर्मा (द) दिङ्नागः (द)

20. बालभावात् हिमकरः कस्य मस्तके विराजते?
(अ) विष्णोः (ब) गगनस्य (स) पर्वतस्य (द) शिवस्य (द)

21. लवकुशयोः वंशस्य कर्ता कः?
(अ) हरिश्चन्द्रः (ब) वशिष्ठः (स) सूर्य (द) चन्द्रः (स)

22. 'शिशुलालनम्' इति पाठः कुतः संकलित?
(अ) हितोपदेशतः (ब) रामायणतः (स) महाभारततः (द) कुन्दमालातः (द)

23. लवकुशयोः गुरोः नाम किं आसीत्?
(अ) द्रौणाचार्यः (ब) वाल्मिकीः (स) कालिदासः (द) वेदव्यासः (ब)

24. वयोऽनुरोधात् कः लालनीयः भवति?
(अ) मित्रम् (ब) पिता (स) शिशुजन (द) पुत्रः (स)

25. कुशः स्वपितुः किन्नाम कथयति?
(अ) निर्लिप्तः (ब) निरनुक्रोशः (स) निकृष्टः (द) निर्दयी (ब)

26. कुशलवौ कम् उपसृत्य प्रणमतः?
(अ) रामम् (ब) वाल्मिकी (स) लक्ष्मणम् (द) विद्वषकम् (अ)

27. 'जननी तुल्यवत्सला' इति पाठस्य मूलं किम्?
(अ) हर्षचरितम् (ब) महाभारतम् (स) कादम्बरी (द) रामायणम् (ब)

28. दुर्बले सुते कस्याः अत्यधिका कृपा भवति?
(अ) मातुः (ब) पितुः (स) कन्यायाः (द) भगिन्याः (स)

29. 'सर्वेषु' अपत्येषु जननी कीदृशी भवति?
(अ) प्रसन्ना (ब) असमम् (स) तुल्यवत्सला (द) कातरा (स)

30. कस्याः नेत्राभ्याम् अश्रूणि आविरासन्?

(अ) इन्द्रस्य (ब) कृषकस्य (स) सुरभेः (द) वृषभस्य (स)

31. सर्वधेनूनां माता का आसीत्?

(अ) माया (ब) सुरभिः (स) रम्भाः (द) चम्पाः (ब)

32. 'जननी तुल्यवत्सला' इति पाठः महाभारतस्य कस्मात् पर्वणः उद्धृतः?

(अ) विराट (ब) वन (स) कर्ण (द) भीष्म (ब)

33. माता सुरभिः किमर्थम् अश्रूणि मुञ्चति स्म?

(अ) जगतः पीडां दृष्ट्वा (ब) स्वविवशतां दृष्ट्वा

(स) पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा (द) कृषीवलस्य अत्याचार दृष्ट्वा (स)

34. नराणां प्रथमः शत्रुः कः?

(अ) गुणः (ब) द्वेषः (स) शमः (द) क्रोधः (स)

35. पिककाकयोः भेदः कदा दृश्यते?

(अ) ग्रीष्मकाले (ब) बसन्तकाले (स) रात्रौ (द) वर्षाकाले (ब)

36. सम्पत्तौ विपत्तौ च केषाम् एकरूपता भवति?

(अ) बालकानाम् (ब) धनिकानाम् (स) बलीनाम् (द) महताम् (द)

37. किं कृत्वा मनुष्यः नावसीदति?

(अ) उद्यमम् (ब) तपः (स) धनार्जनम् (द) युद्धम् (अ)

38. गुणी किं वेति?

(अ) आचारम् (ब) गुणम् (स) धनम् (द) ज्ञानम् (ब)

39. कः पिपासितः म्रियते?

(अ) बकः (ब) चातकः (स) काकः (द) पिकः (ब)

40. पिता पुत्राय बाल्ये किं यच्छति?

(अ) विद्याधनम् (ब) भोजनम् (स) रजतम् (द) स्वर्णम् (अ)

41. कीदृशे प्रदेशे पदयात्रा न सुखवहा?

(अ) शीतप्रदेशे (ब) विजने प्रदेशे (स) हिमप्रदेशे (द) उष्ण प्रदेशे (ब)

42. कः वातावरणं कर्कशध्वनिना आकुलीकरोति?

(अ) वकः (ब) उल्लूकः (स) काकः (द) पिकः (स)

43. प्राणेभ्योऽपि किं रक्षेत्?

(अ) गृहम् (ब) पुत्रम् (स) सदाचारम् (द) धनम् (स)

44. ज्वालामुखविस्फोटैः गगनं कीदृशं जायते?

(अ) श्वेतम् (ब) धूमयस्मावृतम् (स) पीतम् (द) कृष्णम् (ब)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

45. मालाकारेण निदाधे कस्य पुष्टिः व्यरचि?

(अ) भ्रमराः (ब) मेघाः (स) पतंगाः (द) तरोः (द)

46. किं कृत्वा मनुष्यः नावसीदति?

(अ) तपः (ब) युद्धम् (स) धनार्जनम् (द) उद्यमम् (द)

47. पूर्णदिनं निद्रायमाणः कः तिष्ठति?

(अ) उलूकः (ब) प्रकृतिमातुः (स) वकः (द) सिंहः (अ)

48. 'अरे वानर तूष्णीं भव' इति कः कथयति?

(अ) गजः (ब) मयूरः (स) पिकः (द) वकः (ब)

49. स्थितप्रज्ञः इव कः ध्यानमग्नः तिष्ठति?

(अ) वायसः (ब) वकः (स) सिंहः (द) गजः (स)

50. कः आत्मानं बलशाली, विशालकायः पराक्रमी च कथयति?

(अ) गजः (ब) वानरः (स) सिंहः (द) व्याघ्रः (अ)

51. उच्चैः कौशितुं कः आरभत् –

(अ) अतिथि (ब) ग्रामवासिनः (स) चौरः (द) न्यायाधीशः (अ)

52. न्यायाधीशे नाम किम् आसीत्?

(अ) प्रकाशचन्द्रः (ब) विपिनचन्द्रः (स) वंकिमचन्द्रः (द) ईश्वरचन्द्र (स)

53. चौरस्य पादध्वनिना कः प्रबुद्धः –

(अ) आरक्षी (ब) अतिथिः (स) दम्पति (द) न्यायाधीशः (ब)

54. कः प्रावारकमपसार्य उतिष्ठत् –

(अ) शवः (ब) नागरिकः (स) अतिथि (द) आरक्षी (अ)

55. कः निकषा मृत शरीरम् आसीत्?

(अ) न्यायालयम् (ब) विद्यालयम् (स) राजमार्गम् (द) देवालयम् (स)

56. 'विचित्र साक्षी' इति कथायाः लेखकः कः?

(अ) विशाखदत्तः (ब) विष्णुदत्तः (स) शूद्रकः (द) ओमप्रकाश ठक्कुर (द)

57. अतिथि कैन प्रबुद्धः?

(अ) भूकम्पेन (ब) प्रवर्षेण (स) पादध्वनिना (द) चण्डवातेन (स)

58. 'सूक्तयः' पाठः तमिलभाषायाः कस्मिन् ग्रन्थात् गृहीतोऽस्ति –

(अ) तिरूकुरल् (ब) हितोपदेशः

(स) पंचतंत्र (द) अभिज्ञानशाकुन्तलम् (अ)

59. अस्मिन् लोके के एव चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः?

(अ) दुर्जनः (ब) विद्वांसः (स) सन्तः (द) सज्जनः (ब)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

60. विमूढधी: कीदृशीं वाचिं परित्यजति?

(अ) दु:खप्रदाम् (ब) माधुर्यप्रदाम् (स) धर्मप्रदाम् (द) सुखप्रदाम् (स)

61. 'भूकम्पविभीषिका' इति पाठे कस्मिन् क्षेत्रे वर्णनं अस्ति -

(अ) पंजाब क्षेत्रम् (ब) गुर्जर क्षेत्रम् (स) कश्मीर क्षेत्रम् (द) राजस्थान क्षेत्रम् (ब)

62. कस्य उपशमनस्य स्थिरोपाय: नास्ति–

(अ) भूकम्पस्य (ब) क्षुधायाम् (स) तृष्णायाम् (द) निद्रायाम् (अ)

63. चण्डवातेन मेघरवैश्च सह क: समजायत?

(अ) खग: (ब) प्रवर्ष: (स) तिमिर: (द) प्रकाश: (ब)

64. कीदृशा: प्राणिन: भूकम्पेन निहन्यत?

(अ) सम्पन्ना: (ब) विवशा: (स) सुखिना (द) दुखिना (ब)

65. कस्य शोभा एकेन राजहंसेन भवति?

(अ) सरस: (ब) आकाश: (स) पृथ्वी (द) उद्यान: (अ)

66. क: शंकनीय: भवति?

(अ) अनादर: (ब) अत्यादर: (स) साहस: (द) अट्टाहास: (ब)

67. वाचि किं भवेत्?

(अ) वक्रता (ब) अवक्रता (स) उग्रता (द) सरलता (अ)

68. काक: कस्य सन्ततिं पालयति?

(अ) बकस्य (ब) पिकस्य (स) सिंहस्य (द) चातकस्य (ब)

69. के रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते?

(अ) भ्रमरा: (ब) पतंगा: (स) मक्षिका: (द) खगा: (अ)

70. बक: बहुकालपर्यन्तं कुत्र वसति -

(अ) कानने (ब) उष्णजले (स) शीतलजले (द) नगरे (स)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(11) पाठ्यपुस्तकात् अंशत्रयम् (गद्यांशः, पद्यांशः नाट्यांशः) प्रश्नाः

गद्यांशः प्रश्नाः

(1)

सर्वे पक्षिणः - (उच्चैः) - आम् आम् - कश्चित् खगः एव वनराजः भविष्यति इति।

(परं कश्चिदपि खगः आत्मानं बिना नान्यं कमपि अस्मै पदाय योग्यं चिन्तयति तर्हि कथं निर्णयः भवेत् तदा तैः सर्वैः गहननिद्रायां निश्चिन्तं स्वपन्तम् उलूकं वीक्ष्य विचारितम् यदेषः आत्मश्लाघाहीनः पदनिर्लिप्तः उलूको एवास्माकं राजा भविष्यति। परस्परमादिशन्ति च तदानीयन्तां नृपाभिषेकसम्बधिन३ सम्भाराः इति।)

प्रश्नाः (क) एकपदेन उत्तरत -

(1) कश्चित् खगः एव कः भविष्यति?

(2) आत्मश्लाघाहीनः कः आसीत्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(1) सर्वे पक्षिणः कीदृशं उलूकं पश्यन्ति?

(2) पक्षिणः किम् आनेतुम् आदिशन्ति?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत -

(1) 'स्वपन्तम्' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम्?

(2) 'आदिशन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(2)

विचित्रा दैवगतिः। तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेकां मञ्जूषां आदाय पलायितः। चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशंकया तमन्वधावत् अगृहणाच्च परं विचित्रमघटत। चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत "चौरोऽयं चौरोऽयम्।" इति। तस्य तारस्वरेण प्रबुद्धाः ग्रामवासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन् वराकमतिथिमेव च चौरं मत्वाऽभर्त्सयन्। यद्यपि ग्रामस्य आरक्षी एव चौर आसीत्। तत्क्षणमेव रक्षापुरुषः तम् अतिथि चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्।

प्रश्ना - (क) एकपदेन उत्तरत -

(1) गृहे कः प्रविष्टः?

(2) के अतिथिम् अभर्त्सयन्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(1) चौरः उच्चैः क्रोशितुं किम् आरभत?

(2) रक्षापुरुषः अतिथिं किं प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत -

(1) 'विचित्रा दैवगति' अत्र विशेषणपदं लिखत।

(2) 'ग्रामवासिनः स्वगृहात् निष्क्रम्य तत्रागच्छन्' अत्र 'आगच्छन्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं लिखत।

पद्यांश प्रश्नाः

(1)

भुक्ता मृणालपटली भवता निपीता -
न्यूम्बूनि यत्र नलिनानि निषेवितानि।
रे राजहंस। वद तस्य सरोवरस्य,
कृत्येन केन भवितासि कृतोपकारः।।

प्रश्नाः (क) एकपदेन उत्तरत -

(1) राजहंसेन कानि निपीतानि?

(2) नलिनानि केन निषेवितानि?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(1) राजहंसेन सरोवरस्य का भुक्ता?

(2) राजहंसः कस्य कृतोपकारकः भवति?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत -

(1) 'निपीतानि' इति क्रियापदस्य अन्वयः केन पदेन सह वर्तते?

(2) 'भवता' इति सर्वनामपदस्थाने संज्ञापदं लिखत।

(2)

वाक्पटुधैर्यवान् मन्त्री सभायामप्यकातरः।
स केनापि प्रकारेण परैर्न परिभूयते।।

प्रश्ना (क) एकपदेन उत्तरत -

(1) मन्त्री सभायां कीदृशं भवेत्?

(2) मन्त्री कुत्र अकातरः भवेत्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(1) मन्त्री कीदृशः भवेत्?

(2) कीदृशः मन्त्री केनापि प्रकारेण परैः न परिभूयते?

(ग) यथानिर्देशं उत्तरं लिखत -

(1) 'वाक्पटुधैर्यवान् मन्त्री' - अत्र विशेष्यपदं किम्?

(2) 'परैर्न परिभूयते' - अत्र क्रियापदं किम्?

नाट्यांश प्रश्ना:

(1)

राम: – कथमस्मत् समाजाभिजनौ संवृत्तौ?

विदूषक: – किं द्वयोरप्येकमेव प्रतिवचनम्?

लव: – भ्रातरावावां सोदर्यौ।

राम: – समरूप: शरीरसन्निवेश:। वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम्।

लव: – आवां यमलौ।

राम: – सम्प्रति युज्यते। किं नामधेयम्।

लव: – आर्यस्य वन्दनायां लव इत्यात्मानं श्रावयाणि (कुशं निर्दिश्य) आर्योऽपि गुरुचरणवन्दनायाम् .....।

कुश: – अहमपि कुश इत्यात्मानं श्रावयायि।

राम: – अहो! उदात्तरम्य: समुदाचार:।
किं नामधेयो भवतोर्गुरु:?

प्रश्ना: (क) एकपदेन उत्तरत –

(1) कुशलवौ कीदृशौ भ्रातरौ आस्ताम्?

(2) लवकुशयो: शरीरसन्निवेश: कीदृश: आसीत्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) कयो: एकमेव प्रतिवचनम् आसीत्?

(2) लवकुशयो: समुदाचार: कीदृश: आसीत्?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत –

(1) 'कथमस्यत् समानाभिजनौ' इत्यत्र 'अस्मत्' सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(2) 'समुदाचार:' इत्यत्र विशेषणपदं नाट्यांशात् चित्वा लिखत।

(2)

काक: – रे परभृत्! अहं यदि तव संततिं न पालयामि तर्हि कुत्र स्यु: पिका:? अत: अहम् एव करूणापर: पक्षिसम्राट् काक:।

गज: – समीपत: एवागच्छन् अरे! अरे! सर्वां वार्तां शृण्वन्नेवाहम् अत्रागच्छम्। अहं विशालकाय:, बलशाली, पराक्रमी च। सिंह: वा स्यात् अथवा अन्य: कोऽपि। वन्यपशून् तु तुदन्तं जन्तुमहं स्वशुण्डेन पोथयित्वा मारयिष्यामि। किमन्य: कोऽव्यस्ति एतादृश: पराक्रमी। अत: अहमेव योग्य: वनराजपदाय।

वानर: – अरे! अरे! एवं वा (शीघ्रमेव गजस्यापि पुच्छं विधूय वृक्षोपरि आरोहति।)

प्रश्ना – (क) एकपदेन उत्तरत –

(1) काक: कस्य सन्ततिं पालयति?

(2) सर्वांवार्ता श्रुत्वा क: आगच्छति?

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) गजः कीदृशः अस्ति?

(2) गजः कं स्वशुण्डेन पोथयित्वा मारयिष्यति?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत –

(1) 'अहम् एव करूणापरः'। अत्र 'अहम्' सर्वनामपदं कस्मैं प्रयुक्तम्?

(2) 'आगच्छम्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(3) पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सप्रसंग भावार्थलेखनम्

(1)

संपत्तौ च विपत्तौ च, महतामेकरूपता।
उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।

(2)

आचारः प्रथमो धर्मः, इत्येतद् विदुषां वचः।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।।

(4) अन्वयलेखनम् – रिक्तस्थानपूर्तिमाध्ययेन

(1) **बन्धुः, महान्, कृत्वा**

मनुष्याणां शरीरस्थः .... शत्रुः आलस्यम्, उद्यमसमः .... न अस्ति यं .... न अवसीदति।

(2) **बकसहस्त्रेण, सरसः, परितः**

एकेन राजहंसेन .... या शोभा भवेत्, ... तीरवासिना .... सा न भवति।

(5) प्रश्न निर्माणम्

1. उद्याने **पक्षिणां** कलरव चेतः प्रसादयति।
2. शकटीयानम् **कज्जलमलिनं** धूमं मुञ्चति।
3. **प्रकृत्याः** सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते।
4. **महानगरेषु** वाहनानाम् अनन्ताः पंक्तयः धावन्ति।
5. पाषाणीसभ्यतायां **लतातरूगुल्माः** प्रस्तरतले पिष्टाः सन्ति।
6. पुरा त्वया **मह्यम्** व्याघ्रत्रयं दत्तम्।
7. त्वं **मानुषात्** विभेषि।
8. **व्याघ्र** दृष्ट्वा धूर्तः श्रृगालः अवदत्।

9. बुद्धिमती **चपेटया** पुत्रौ प्रहृतवती।
10. तत्र **राजसिंहो** नाम राजपुत्रः वसति स्म।
11. **सहस्राधिकेषु** पुत्रेषु सत्स्वपि सा दुःखी आसीत्।
12. **धेनूनाम्** माता सुरभिः आसीत्।
13. अयम् **अन्येभ्यो** दुर्बलः।
14. **सुराधिपः** ताम् अपृच्छत्।
15. सः **कृच्छ्रेण** भारम् उद्वहति।
16. सर्वे **प्रकृतिमातरं** प्रणन्ति।
17. मयूरस्य नृत्यं **प्रकृतेः** आराधना।
18. वानरः आत्मानं वनराजपदाय योग्यं मन्यते।
19. गजः वन्यपशून् तुदन्तं **शुण्डेन** पोथयित्वा मारयति।
20. सिंहः वानराभ्यां **स्वरक्षायाम्** असमर्थः एवासीत्।
21. उभौ शवं **चत्वरे** स्थापितवन्तौ।
22. स **भारवेदनया** क्रन्दति स्म।
23. न्यायाधीशः **बंकिमचन्द्रः** आसीत्।
24. **चौरस्य** पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः।
25. करूणापरो गृही **तस्मै** आश्रयं प्रायच्छत्।
26. **पुत्रं** द्रष्टुं सः प्रस्थितः।
27. आत्मकल्याणम् इच्छन् नरः **परेषाम्** अनिष्टं न कुर्यात्।
28. धैर्यवान् **लोके** परिभवं न प्राप्नोति।
29. **तत्त्वार्थस्य** निर्णयः विवेकेन कर्तुं शक्य।
30. जनकेन **सुताय** शैशवे विद्याधनं दीयते।
31. संसारे **विद्वांसः** ज्ञानचक्षुर्भिः नेत्रवन्तः कथ्यन्ते।
32. तदिदानीम् **भूकम्पकारणं** विचारणीयं तिष्ठति।
33. **एतादृशी** भयावहघटना गढ़वालक्षेत्रे घटिता।
34. विवशाः प्राणिनः **आकाशे** पिपीलिकाः इव निहन्यन्ते।
35. भूकम्पविभीषिका विशेषेण कच्छजनपदं **ध्वंसावशेषेषु** परिवर्तितवती।
36. चातकः **वने** वसति।
37. **जलदः** नानानदीनदशतानि पूरयित्वा रिक्तोऽस्ति।
38. **पतंगाः** अम्बरपथम् आपेदिरे।
39. **भृंगाः रसालमुकुलानिं** समाश्रयन्ते।
40. मालाकारः **तोयैः** तरोः पुष्टिं करोति।

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(6) पर्याय-विलोमपदमेलनम्

(1) पर्याय/ समानार्थक शब्दाः मेलनम्

(1)

क	ख
कृच्छ्रेण	वृषभः
चक्षुर्भ्याम्	वासवः
जवेन	नेत्राभ्याम्
इन्द्रः	अचिरम्
शीघ्रम्	काठिन्येन
बलीवर्दः	सुताः

(2)

क	ख
पर्याकुलम्	नष्टाः
विशीर्णाः	क्रोधयुक्ताम्
उद्गिरन्तः	संत्रोट्य
विदार्य	व्याकुलम्
प्रकुपिताम्	प्रकटयन्तः

(2) विलोमपद मेलनम्

(1)

क	ख
सम्पन्नम्	प्रविशन्तीभिः
ध्वस्तभवनेषु	सुचिरेणैव
निस्सरन्तीभिः	विपन्नम्
निर्माय	नवनिर्मितभवनेषु
क्षणेनैव	विनाश्च

(2)

क	ख
सुकरम्	अनन्ताः
दूषितम्	मानवाय
गृहणन्ती	समलम्
निर्मलम्	वितरत्ती
दानवाय	भूषितम्
सान्ताः	दुर्वहम्

(7) पाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वय लेखनम्

(1) प्रस्तरतले लतातरूगुल्मा नो भवन्तु पिष्टाः।
पाषाणी सभ्यता निसर्गे स्यान्न समाविष्टा
मानवाय जीवनं कामये नो जीवन्मरणम्।।
शुचि पर्यावरणम्।।

(2) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

(3) सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।
यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते।।

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(4) पिता यच्छति पुत्राय बाल्ये विद्याधनं महत्।
पिताऽस्य किं तपस्तेपे इत्युक्तिस्तत्कृतज्ञता।।

(5) एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत्।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना।।

(8) एकस्य गद्यपाठस्य हिन्दीभाषायां सारलेखनम्

(1) सौहार्दं प्रकृतेः शोभा

(2) बुद्धिर्बलवती सदा

(3) विचित्रः साक्षी

समाप्तः

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

मॉडल प्रश्न-पत्र

विषय-संस्कृत

कक्षा- 10

खण्ड-अ

वस्तुनिष्ठ प्रश्नाः -

1. सिंहस्य पुच्छं कः धुनोति?

(अ) काकः (ब) मयूरः (स) वानरः (द) शृगालः (स)

2. 'शुचिपर्यावरण' पाठानुसारेण केषां माला रमणीया?

(अ) पुष्पाणाम् (ब) ललितलतानाम् (स) मौक्तिकानाम् (द) रूप्यकाणाम् (ब)

3. लोके महतो भयात् कः मुच्यते?

(अ) कुशलः (ब) धूर्तः (स) बलवान् (द) बुद्धिमान् (द)

4. 'सज्जनः' इत्यस्य पदस्य संधिविच्छेदः अस्ति -

(अ) सत्+जनः (ब) सन्+जनः (स) सः+जनः (द) सज्+जनः (अ)

5. 'चोरभयम्' इत्यत्रः कः समासः?

(अ) अव्ययीभाव (ब) तत्पुरुष (स) बहुव्रीहि (द) द्वन्द्व (ब)

6. 'अध्यक्षः' इत्यत्रः कः उपसर्ग -

(अ) अति (ब) अध् (स) अधि (द) आङ् (स)

7. 'अपहरति' पदे कः उपसर्गः?

(अ) अप (ब) अव (स) निस् (द) अपि (अ)

8. श्चुत्व संधेः उदाहरणम् अस्ति।

(अ) सुबन्तः (ब) सज्जनः (स) कृष्णः (द) अजन्तः (ब)

9. चर्त्व संधेः उदाहरणम् अस्ति -

(अ) उत्पन्नः (ब) जगदीशः (स) चोरोऽयम् (द) सज्जनः (अ)

10. उत्थानम् पदे कः उपसर्गः?

(अ) उत् (ब) उद् (स) अधि (द) आङ् (ब)

11. द्वन्द्वसमासस्य उदाहरणम् अस्ति -

(अ) दशाननः (ब) प्रत्येकम् (स) उपकृष्णम् (द) पितरौ (द)

12. अव्यय पदम् अस्ति -

(अ) उपकृष्णम् (ब) दशाननः (स) पितरौ (द) राजपुत्रः (अ)

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

13. उत्तमपुरुषस्य पदम् अस्ति –

(अ) पठति (ब) पठतु (स) पठेम: (द) पठेत् (स)

14. काकचेष्ट: विद्यार्थी कीदृश: छात्र: मन्यते?

(अ) मूर्ख: (ब) आदर्श: (स) कातर: (द) पण्डित: (ब)

15. 'शिरसि' शब्दस्य अर्थम् अस्ति।

(अ) हस्त: (ब) मस्तक: (स) हृदय: (द) शरीर: (द)

प्रश्न-2 निर्देशानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत –

(1) सदा वसन्ते .... पुष्पाणि विकसन्ति (सर्वशब्दस्य प्रथमा बहुवचनम्)

(2) सर्वे .... सुखिन:। (भू धातु-लोट्लकार:)

(3) विशिष्टं ज्ञानं .... कथ्यते। (विज्ञानम्/पण्डित:)

(4) .... नौकया नदीं तरति (नौ+ठन्)

(5) ग्रामं .... तृणं स्पृशति। (गम्+शतृ)

(6) सुरेश: .... बधिर: । (कर्णशब्द-तृतीय/एकवचनम्)

(7) पुस्तकं .... भोजनं खादति (पठ्+शतृ)

प्रश्न-3 अधोलिखितं अपठितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि लिखत –

(अ) महाभारतं महर्षिणा पेदव्यासेन विरचित: बहुप्रसिद्ध: इतिहास: विद्यते। अस्मिन् ग्रन्थे कौरव-पाण्डवानां महायुद्धं मुख्य-विषयरूपेण वर्णितम् अस्ति। मानवजीवनस्य धर्म-अर्थ-काम-मोक्ष-रूपा: समस्तपुरुषार्था: अत्र वर्णिता:। अस्य ग्रन्थस्य भीष्म-पर्वणि श्रीमद्भगवद्गीता विद्यते। भगवता कृष्णेन मोहग्रस्तम अर्जुनं प्रति ज्ञान-कर्म-भक्ति-विषयक: उपदेश: गीतायां प्रदत्त:। अस्यां गीतायां अपि अष्टादश अध्याया: सन्ति। महाभारतं पञ्चमो वेद: अपि कथ्यते। कौरवा: पराजिता:, पाण्डवेषु ज्येष्ठ: युधिष्ठिर: राजसिंहासनम् आरोहत्।

(क) एकपदेन उत्तरत –

(1) महाभारतस्य रचयिता क:?

(2) 'श्रीमद्भगवद्गीता' कस्मिन् ग्रन्थे विद्यते?

(3) मानवजीवनस्य कति पुरुषार्था: अत्र वर्णिता:?

(4) पञ्चमो वेद: कं कथ्यते?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) महाभारते मुख्य विषयरूपेण किं वर्णितमस्ति?

(2) भीष्म-पर्वणि का विद्यते?

(3) महाभारते केषां युद्धानां वर्णनम् अस्ति?

(ग) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

(घ) भाषिक कार्यम् –

(1) ज्येष्ठ: इति पदस्य विलोम पद:क:?

(2) ज्येष्ठ: युधिष्ठिर: राजसिंहासनम् आरोहम् – अत्र विशेष्य पदं किम् अस्ति?

(3) अस्यां गीतायां अष्टादश अध्याया: सन्ति।

अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदम् अस्ति –

(4) युधिष्ठिर: राजसिंहासनम् ....। अत्र क्रियापदम् चिनुत –

(ब) अधोलिखतौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत् –

(1) 130 ....

(2) 215 ....

[खण्ड-ब]

प्रश्न–4 राम: बसयानेन **ग्रामात्** जयपुरं गच्छति।

रेखांकितपदे विभक्ति तत्कारणं च लिखत्।

प्रश्न–5 ''गोपाल: ग्रामेण गच्छन् तृणं स्पृश्यति।''

वाक्यं संशोधयत।

प्रश्न–6 राजा तु **रक्षक:** भवति। रेखांकितपदे प्रश्ननिर्माणं कुरुत।

प्रश्न–7 ''सिंह: वानराभ्यां **स्वरक्षायाम्** असमर्थ: एवासीत्।''

रेखांकितपदे प्रश्ननिर्माणं कुरुत।

प्रश्न–8 अधोलिखित श्लोकस्य हिन्दीभाषायां सप्रसंग भावार्थ लिखत।

एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना।।

प्रश्न–9 अधोलिखित श्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषात: पदानि चित्वा पूरयत –

संपत्तौ च विपत्तौ च महत्तामेकरूपता।
उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।।

अन्वय: – उदये, सम्पतौ, अस्तमये, एकरूपता

(1) .... च विपत्तो च (2) .... भवति। (यथा) सविता

(3) .... रक्त: (भवति) तथा (4) .... च रक्त: (भवति)।

प्रश्न–10 स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात्।

प्रश्न–11 'विचित्र: साक्षी' इति पाठसारं हिन्दीभाषायां लिखत।

प्रश्न–12 पर्यायपदं मेलयत।

(क) ख

(1) गजः वायसाः

(2) काकाः करी

(3) उरगः प्रतिदिनम्

(4) अहरहः सर्पः

प्रश्न–13 मंजूषायाः प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः वाक्यानि पूरयत –

एवः, श्वः, अपि, सदा

(1) त्वं .... जयपुरं गमिष्यसि।

(2) सुरेशः .... मया सह जयपुरं गमिस्यति।

(3) अहम् .... तिष्ठ।

(खण्ड-स)

प्रश्न–14 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा एतदाधारितम् प्रश्नानाम् उत्तराणि यथा निर्देशं लिखत –

''कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन-गन्तुमशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः वृषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुधः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।''

(क) एकपदेन उत्तरत –

(1) कृषकः काभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्?

(2) क्रुधः कृषकः कम् उत्थापयितुं यत्नमकरोत्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) बलीवर्दयोः एकः कीदृशः आसीत्?

(2) कृषकः कं तोदनेन नुधमानः अवर्त्तत:?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत –

(1) 'बलीवर्दयोः' इति संज्ञापदस्य गद्यांशे सर्वनामपदं किं प्रयुक्तम्?

(2) गद्यांशे 'पपात' इति क्रियायाः कर्तृपदं किम्?

प्रश्न–15 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा निम्न प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –

हरिततरूणां ललितलतानां माला रमणीया।
कुसुमावलिः समीरचालिता स्यान्मे वरणीया।।
नवमालिका रसालं मिलितां रूचिरं संगमनम्।।

(क) एकपदेन उत्तरत –

(1) हरिततरूणां माला कीदृशी?

RCScE राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद

(2) नवमालिका कम् मिलिता?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) का रसालं मिलिता? तयोः संगमनं कीदृशं जातम्?

(2) कवये का वरणीया स्यात्?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत –

(1) 'मे' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(2) 'माला' इत्यस्य विशेष्यपदं किम्?

प्रश्न–16 अद्योलिखितं नाट्यांश पठित्वा निम्न प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –

अहं प्रकृतिः युष्माकं सर्वेषां जननी? यूयं सर्वे एव मे प्रियाः। सर्वेषामेव मत्कृते महत्वं विद्यते यथासमयम् न तावत् कलहेन समयं वृथा यापयन्तु अपितु मिलित्वा एव मोदध्वं जीवनं च रसमयं कुरूध्वम्। तद्यथा कथितम–

प्रजासुखे सुखं राज्ञः, प्रजानां च हिते हितम्।
नात्मप्रियं हितं राज्ञः, प्रजानां तु प्रियं हितम्।।

(क) एकपदेन उत्तरत –

(1) केन समयं वृथा न यापयन्तु?

(2) जीवनं कीदृशं कुरूध्वम्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) का सर्वेषां वन्यजीवानां जननी वर्तते?

(2) किं राज्ञः हितं नास्ति किञ्च हितम्?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत –

(1) 'युष्माकं सर्वेषाम्' – इत्यत्र विशेष्यपदं किम्?

(2) 'मे प्रियाः' इत्यत्र 'मे' सर्वनामपदं कस्यै प्रयुक्तम्?

प्रश्न–17 अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत।

(1) एकदा व्याधः अरण्ये मार्गभ्रष्टः अभवत्।

(2) इत्यं व्याधः व्याघ्रात् स्वप्राणान् अरक्षत्।

(3) भीतः व्याधः समीपे विद्यमानं वृक्षम् आरूढवान्।

(4) सः प्रतिदिनम् अरण्ये आखेटं करोति स्म।

(5) कस्मिंश्चित् अरण्ये कश्चन व्याघः आसीत।

(6) तदा अकस्मात् कश्चन् व्याघ्रः व्याधस्य मार्गम् अवरुद्धवान्।

खण्ड-द

प्रश्न-18 भवान राजकीय आदर्श उच्च माध्यमिक विद्यालयस्य दशम्या: कक्षाया: छात्र: गणेश: अस्ति। स्वकीयं प्रधानाचार्यं प्रति दिनएकस्य अवकाशार्थम् एकं प्रार्थना पत्रं लिखत –

अथवा

भवान राम: अस्ति। परीक्षापरिणामस्य विषये स्वपितरं प्रति लिखिते अस्मिन् पत्रे मञ्जूषाया: उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयतु –

[नमोनम:, प्रतिशतं, अधिकम्, नवनवति, अहम् भवान् अभ्यासेन्, परिणाम]

जयपुरम्

पूज्य पितृमहोदय

(1) .... अतीव हर्षस्य विषय: अस्ति। यत् मम वार्षिक: परीक्षाया: (2) .... आगत:। अहं नवति: (3) .... अङ्कान् प्राप्तवान्। किन्तु इदं ज्ञात्वा (4) .... अपि चिन्तित: भविष्यति यत् गणित विषये (5) .... सुष्ठु: अङ्कान् प्राप्तुं समर्थ: न अभवम्। अद्य आरभ्य: अहं (6) .... अभ्यासं करिष्यामि। आशासे यत् (7) .... भवत: आशीर्वादेन च आगामि परीक्षायाम् अपि (8) .... प्रतिशतं अङ्कान् प्राप्स्यामि। मातरम् – अग्रजम् प्रति अपि मम चरणस्पर्श: कथनीय:।

भवत:पुत्र:

राम:

प्रश्न-19 मञ्जूषात् उपयुक्तपदानि गृहीत्वा मातापुत्रयो: मध्ये वार्तालापं पूरयतु –

वस्तूनि, आपणं, सायंकाले, विद्यालयस्य, गत्वा, मातुल:, भोजनं, त्वं

भगिनी – भ्राता। .... किं करोषि?

भ्राता – अहं मम .... गृहकार्यं करोमि।

भगिनी – भ्राता। गृहकार्यानन्तरम् .... गत्वा तत: दुग्धं शाकफलानि च आनय।

भ्राता – अहं .... पुस्तकं क्रेतुम् आपणं गमिष्यामि तदा दुग्धं शाकफलानि च आनेष्यामि।

भगिनी – सायंकाले न त्वं तु पूर्वमेव .... आनय।

भ्राता – शीघ्रं किमर्थम्?

भगिनी – अद्य तव .... आगमिष्यति अत: .... समयात् पूर्वमेव पक्ष्यामि।

भ्राता – मातुल: आगमिष्यति चेत् अहम् इदानीम् एव गत्वा .... क्रीत्वा आगच्छामि।

प्रश्न-20 अधोलिखितेषु – वाक्येषु केषांचित् चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरूत:।

(1) विद्यालय के चारों ओर वन है।

(2) सुरेश आँख से काणा और पैर से लँगड़ा है।

(3) पुत्र पिता से डरता है।

(4) बालक को लड्डू रुचिकर लगते हैं।

(5) कवियों में कालिदास श्रेष्ठ है।

(6) राम दशरथ के पुत्र थे।

।। सतत् अभ्यास से सुदृढ़ अधिगम की ओर बढ़े ।।

केवल कुछ प्रश्नों के आधार पर पढ़ाई करने से भविष्य उज्ज्वल नहीं होता है। अतः ज्ञान पर ध्यान केन्द्रित करें।

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद्

द्वितीय एवं तृतीय तल, ब्लॉक-5, डॉ. राधाकृष्णन शिक्षा संकूल परिसर
जवाहर लाल नेरू मार्ग, जयपुर (राजस्थान)